

<https://helda.helsinki.fi>

pÿ Latvijos vietovard~iai su -a~i, -i~i, -u~i: hipotez
pÿ Bkgas konferencija Balts kalbotyros problemos:
pÿ tipologiniai ir arealiniai tyrimai , 2019 m. rugse

Balode, Laimute

2019

pÿ Balode , L 2019 , ' Latvijos vietovard~iai su -a~i, -i~i, -u~i: hipotezis
pÿ konferencija Balts kalbotyros problemos: istoriniai, tipologiniai ir are
pÿ rugsejo 26-28, Biratonas. ' , pp. 5 .

<http://hdl.handle.net/10138/308792>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Filologijos
fakultetas

**Tarptautinė konferencija,
skirta Kazimiero Būgos 140-osioms gimimo metinėms**

**BALTŲ KALBOTYROS PROBLEMOS:
ISTORINIAI, TIPOLOGINIAI IR AREALINIAI TYRIMAI**

2019 m. rugsėjo 26–28 d.

Birštonas

**International conference
on the occasion of the 140th Anniversary of Kazimieras Būga**

**ISSUES OF BALTIC LINGUISTICS:
HISTORICAL, TYPOLOGICAL AND AREAL TOPICS**

September 26-28, 2019

Birštonas, Lithuania

**Filologijos
fakultetas**

Konferenciją organizuoja Vilniaus universiteto Baltistikos katedra.

The conference is organized by the Department of Baltic Studies of Vilnius University.

Organizacinis komitetas / Organizing Committee:

Vytautas Rinkevičius

Daiva Sinkevičiūtė

Miguel Villanueva Svensson

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Konferencija organizuojama pagal ES SF finansuojamą projektą „**Užsienio baltistikos centrų ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimo skatinimas**“ (Nr. 09.3.1-ESFA-V-709-01-0002).

The conference is organized under the auspices of the Project “**Lithuanian Academic Scheme for International Cooperation in Baltic Studies**” (Nr. 09.3.1-ESFA-V-709-01-0002), financed by the Structural Funds of the EU.

Turinys / Table of Contents

Laimutė Balode	5
Philipp Büch	6
Eugen Hill	7
Lina Inčiuraitė-Noreikienė	9
Dalius Jarmalavičius	11
Erika Jasionytė-Mikučionienė	12
Aigars Kalniņš	14
Gina Kavaliūnaitė-Holvoet	16
Ernesta Kazakėnaitė	17
Jenny Larsson, Kristina Bukelskytė-Čepelė	18
Lidija Leikuma	19
Olga Olina	23
Norbert Ostrowski	24
Yūsuke Ōyama	26
Odetta Pakalnienė	28
Jurgis Pakerys	29
Lina Plaušinaitytė	31
Artūras Ratkus	32
Vytautas Rinkevičius	34
Daiva Sinkevičiūtė	36
Florian Sommer	37
Bonifacas Stundžia	38
Mindaugas Šinkūnas	39
Felix Thies	40
Edmundas Trumpa	42
Pēteris Vanags	44
Miguel Villanueva Svensson	45

Yoko Yamazaki	46
Vilma Zubaitienė	48
Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė	49

Latvijos vietovardžiai su *-aži*, *-iži*, *-uži*: hipotezių analizė

Skolinta leksika sudaro žymią dalį latvių vardyno. Siekiant išsiaiškinti visus galimus finizmus Latvijos toponimijoje, pravartu pradėti nuo potencialų skolinį rodančių kriterijų. Visus kriterijus galima suskirstyti į leksinius, fonetinius ir morfologinius. Morfologinių kriterijų paieška kelia didžiausią neapibrėžtumą, tad pranešime daugiausia dėmesio ir skiriama vienam iš diskutuotinių morfologinių kriterijų.

Ankstesniuose tyrimuose buvo minimi Latvijos vietovardžių toponiminiai formantai *-aži*, *-uži*, *-iži* kaip potencialių finizmų morfologiniai požymiai. Anot Endzelino, šie afiksai (priesagos?) galėtų būti susiję su lyvių kalbos istorinėmis formomis *-sele* arba *-sile*, hipotetiškai laikomomis lyvių kalbos dgs. aliatyvo arba adesyvo formantais (pavyzdžiui, istoriniuose dokumentuose minimas vietovardis *Pabasile*, šiuolaikinė forma *Pabaži*) (žr. Endzelins DI III-2, 93). Tokių vietovardžių yra visoje Latvijos teritorijoje (daugiausia šiaurinėje ir vakarinėje dalyje): *Ādaži*, *Aijaži*, *Ainaži*, *Antiži*, *Anuži*, *Eikaži*, *Jūdaži*, *Kainaži*, *Kainaiži*, *Ķirbiži*, *Kuiviži*, *Lembuži*, *Limbaži*, *Lugaži*, *Nurmiži*, *Pabaži*, *Ropaži*, *Rūstuži*, *Suntaži*, *Tiegaži*, *Vaigaži*, *Vangaži*, *Vidriži* ir kt. Augustas Bielenšteinas, kaip ir Vilhelmas Thomsenas, šiuos Latvijos vietovardžius laikė sudurtiniais žodžiais ir išvelgė baltiškos kilmės šaknį reikšme „Hügel“ < *sala* „Holm, Hügel“ (Bielenstein 1892, 45, 48, pagal Thomseną ir Kuniką).

Šiuos latvių oikonimus verta palyginti su Ingrijos vietovardžiais, kur gausu *-si* baigties leksemų. Kristiina Fasoúlas (Fasoúlas 1977), kruopščiai ištyrusi XVIII a. ingrų kaimų vardus (*Niukkasi*, *Papusi*, *Horvosi*, *Kannisi*, *Salusi* ir kt.), išskėlė prielaidą, kad šio tipo vietovardžiai kilę iš pavardžių dgs. genetyvo formos (*Oloisi* < *Oloisnämäki*). Tyrėjos nuomone, formantas *-si* gali būti senovės finų kilmės toponimų požymis. Ir dabartinėje Suomijos bei Estijos teritorijoje gausu vietos pavadinimų su *-si*.

Minėtieji tyrimai duoda pagrindą naujoms hipotezėms, aiškinant Latvijos vietovardžius su formantu/priesaga *-ži*.

Pažymėtina, kad yra daug neaiškios etimologijos vietovardžių Latvijoje, o viena iš tikimybių aiškinant juos galėtų būti finiška kilmė.

Building a corpus of spoken Lithuanian

Spontaneous speech is the primary type of language use that is conducted and experienced in the everyday life of a speaker in his or her speech community. Corpora in general are of high importance for the investigation of language use and are essential for conducting research on this speech register. While in linguistic subdisciplines such as syntax text-based databases of transcribed dialogs are sufficient as data resource, phonetic research and the phonetic verification of phonological hypotheses must be based on segmented and annotated speech signal corpora. Although speech corpora exist for a number of languages (including Lithuanian), most of them consist of read speech or are developed for a specific purpose such as automatic speech recognition. Corpora of spontaneous speech that are sufficient for linguistic phonetic research are often restricted to well-investigated languages with a large number of speakers such as English, German or Russian. To make data of Lithuanian spontaneous speech available, a first attempt of building a speech signal corpus of spoken dialogs is presented. This talk is divided into two sections: In the first section the process of building an example corpus is presented, including the planning of an appropriate scenario for forcing the usage of spontaneous speech, the recording procedure, the processing of the data and the development of an annotation scheme. Problems that have to be considered and that occur during the development are addressed. In the second part a brief overview of phonetic properties of selected sounds in spoken Lithuanian are given, based on corpus data.

Eugen Hill

University of Cologne

(in cooperation with Humboldt University of Berlin)

Topics in East Baltic infinitive-based moods

The talk deals with the origin and subsequent development of two East Baltic formations which are known to reflect more original copulaless clauses with infinitives. The first of these constructions is the so-called 'optative' or 'conditional' mood of Lithuanian and Latvian. This construction is known to reflect, by and large, more ancient copulaless clauses with the so-called 'supine'. The second construction to be discussed is the so-called Latvian 'debitive' which appears to be based on the infinitive otherwise reflected in the formation ending in Lith *-ti*, Latv *-t*.

The focus of the talk will be on the morphology of the formations in question. In particular, I will address the following issues:

(a) the origin of the variation *-tu* vs. *-t* in the 3rd of several East and South Aukštaitian dialects and the ways this variation affected the other inflectional forms (cf. Doritsch 1911, Specht 1920, 1922, Smoczyński 1984, Vidugiris 2014),

(b) the link between the 1st of Lith conditional and the Latvian debitive, which has been proposed by Mathiassen (1993),

(c) the etymology of the *b*-element attested in a part of inflectional forms of the conditional mood in Old Lithuanian and Old Latvian sources (cf. Stang 1942, 1966, Endzelīns 1971, Smoczyński 1999).

References

Doritsch, Alexander. 1911. Beiträge zur litauischen Dialektologie. Tilsit: Litauische Literarische Gesellschaft in Tilsit.

Endzelīns, Jānis. 1971. Comparative Phonology and Morphology of the Baltic Languages. Translated by William R. Schmalstieg & Benjamiņš Jēgers. The Hague–Paris: Mouton.

Mathiassen, Terje. 1993. An unorthodox view of the 1st p. sg. subjunctive (optative) in Lithuanian. *Baltistica* 28(1). 5-8.

Smoczyński, Wojciech. 1984. Szkic morfologiczny litewskiej gwary puńskiej (wraz z tekstami gwarowymi). *Acta Baltico-Slavica* 16. 235-261. Reprinted in Smoczyński 2001: 279-305.

Smoczyński, Wojciech. 1999. Geneza starolitewskiego conditionalis na *-biau*, *-bei*, *-bi-*. *Acta Baltico-Slavica* 24. 13-18. Reprinted in Smoczyński 2001: 224-229.

Specht, Franz. 1920. Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski. Band I. Texte aus dem Weberschen Nachlass. Leipzig: Koehler.

Specht, Franz. 1922. Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski. Band II. Grammatiche Einleitung mit lexikalischem Anhang. Leipzig: Koehler.

Stang, Chr. S. 1942. Das slavische und baltische Verbum. Oslo: Dybwad.

Stang, Chr. S. 1966. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. Oslo: Universitetsforlaget.

Vidugiris, Aloyzas. 2014. Lazūnų šnekta. Vilnius: Lietuvių Kalbos Institutas.>>

Hibridinių priesaginių vedinių konkurencija su skoliniais dabartinėje lietuvių kalboje

Tyrimo tikslas – nustatyti konkuruojančius hibridinių priesaginių vedinių ir skolinių modelius. Hibridiniais priesagų vediniais laikomi žodžiai, turintys skolintą pamatinį žodį ir indigenią priesagą, pvz.: *dògmininkas, -ė* ← *dogmà*. Skiriamos dvi skolinių kategorijos: 1) skoliniai, kalboje funkcionuojantys kaip paprastieji žodžiai, pvz.: *archỹvas, struktūrà*; 2) skoliniai, kalboje funkcionuojantys kaip dariniai, atsiradę dėl darybinių santykių, susidariusių su bendrašakniais žodžiais, pvz.: *archyvistas, -ė* / *archyvãras, -ė* ← *archỹvas*. Tokie skoliniai gali būti vadinami koreliaciniais vediniais (Urbutis, 2009, 292–293).

Tyrimo medžiagą sudaro hibridiniai ir koreliaciniai priesagų vediniai bei paprastieji skoliniai, rinkti iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (DLKT), Lietuvių kalbos žodyno (LKŽ_e), kompiuterinio Tarptautinių žodžių žodyno „Interleksis“ (TŽŽ_e) ir interneto vartosenos. Hibridiniams ir koreliaciniams vediniams taikoma sinchroninė darybinė žodžių analizė, nuosekliai išdėstyta Vinco Urbučio (2009).

Atlikus tyrimą išryškėjo keturi konkuruojantys hibridinių vedinių ir skolinių modeliai:

(1) tos pačios priesagos morfologiškai sudėtingesni ir paprastesni hibridiniai vediniai: *brutališkũmas* ← *brutãliškas, -a* / *brutalũmas* ← *brutalũs, -i* (DLKT);

(2) skirtingų priesagų hibridiniai vediniai: *sabotãžininkas, -ė* ← *sabotãžas* / *sabotũotojas, -a* ← *sabotũoti* (DLKT);

(3) hibridiniai priesagų vediniai su koreliaciniais priesagų vediniais: *archỹvininkas, -ė* / *archyvistas, -ė* / *archyvãras, -ė* ← *archỹvas* (DLKT);

(4) hibridiniai priesagų vediniai su paprastaisiais ir koreliaciniais skoliniais: *literatũrininkas, -ė* ← *literatũrà* / *literãtas, -ė* (DLKT).

Matyti, kad hibridiniai vediniai gali būti išvesti iš tų pačių arba skirtingų pamatinių žodžių. Atkreiptinas dėmesys, kad hibridiniai vediniai darybiškai glaudžiai santykiauja su koreliaciniais. Pastarieji skaičiumi kartais nusileidžia vediniams su skolintu pamatiniu žodžiu ir indigenia priesaga: *eksploatãcininkas, -ė* (DLKT pavartotas 1 kartą) ← *eksploatãcija* / *eksploatũotojas, -a* (atitinkamai 25 kartus) *eksploatãtorius, -ė* (10 kartų) ← *eksploatũoti*. Koreliaciniai vediniai, turintys priesagą *-ist-as, -ė*, galimi šalia beveik kiekvieno vedinio, išvesto su priesaga *-inink-as, -ė*: *akvãriumininkas, -ė* (DLKT) / *akvariumistas, -ė* (internetu vartoseną) ← *akvãriumas* / *akvaristas, -ė* (internetu vartoseną). Pastarasis žodis yra skolinys, gana plačiai vartojamas internetinėje erdvėje. Kai kurių vedinių kamienai morfologiškai yra sudėtingesni, nes į juos įeina iš kalbų donorių į kalbą recipientę su visu žodžiu patekę skolinti formantai (plg. Bauer, 2006, 183).

Šaltiniai

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. 2011, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> (žiūrėta 2019-07-16).

LKŽ_e – Gertrūda Naktinienė (red.) 2013, *Lietuvių kalbos žodynas 1-20 (1941–2002)*, 2-asis elektroninis leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

TŽŽ_e – Algimantas Kinderys (red.) 2003, *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas „Interleksis“*— CD, Vilnius: Alma littera.

Internetiniai informacijos šaltiniai naršyti paieškos sistema *Google*.

Literatūra

Bauer, L. 2006. Competition in English Word Formation. In A. van Kemenade and B. Los (eds.), *The Handbook of the History of English*. Oxford: Blackwell, p. 177–197.

Urbutis, V. 2009. *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Dalius Jarmalavičius

Vilniaus universitetas

Vokiečių kalbos daiktavardžių dūryba XVII a. dvikalbiuose baltų kalbų žodynuose

Pranešime pristatomų tyrimo duomenų medžiaga rinkta iš dvikalbių lietuvių ir latvių kalbų *Lexicon Lithuanicum*, *Clavis Germano-Lithvana* bei Füreckerio rankraštinų žodynų. Iš pradžių apžvelgiami vokiečių kalbos daiktavardžio dūrinių dėmenų jungimo ypatumai, pristatomi kompozitų struktūriniai tipai pagal pirmojo dėmens kalbos dalį, siekiant išryškinti šaltiniuose užfiksuotų dūrinių modelių darybos produktyvumą. Po to aptariami vokiečių kalbos sudurtiniai vardažodžiai pagal jų dėmenų sintaksinį-semantinį ryšį bei pateikiami tyrimo duomenys. Pranešimo pabaigoje bus kalbama apie žodynų vokiškosios dalies dūrinių darybinius atitikmenis lietuvių ir latvių kalbose.

Lietuvių kalbos pabrėžiamosios dalelytės ir sakinio struktūra

Pranešime nagrinėjamos pabrėžiamosios dalelytės *net(gi)*, *tik(tai)*, *bent*, *nebent*, *vien* ir kt. dabartinėje lietuvių kalboje ir senuosiuose lietuvių kalbos tekstuose – Jono Bretkūno *Postilėje* (1591) ir Mikalojaus Daukšos *Postilėje* (1599). Priklausomai nuo semantinių ypatybių, kai kurios pabrėžiamosios dalelytės gali būti siejamos su skaliariniais kontekstais ir, atitinkamai, būti skirstomos į skaliarines adityvines (1) ir skaliarines restriktyvines dalelytes (2), plg.:

(1) **Net** Jonas atėjo į vakarėlį. (Presupozicija: Į vakarėlį atėjo ir daugiau žmonių, ne tik Jonas)

(2) **Tik** Jonas atėjo į vakarėlį. (Presupozicija: Niekas neatėjo į vakarėlį, išskyrus Joną)

Iki šiol lietuvių kalbotyros darbuose galima rasti pabrėžiamųjų dalelyčių etimologijos aiškinimų (Ambrazas 2006; Nau & Ostrowski 2010), taip pat funkcijų rašytiniame diskurse ir dalelyčių santykio su informacine sakinio struktūra aprašų (Ambrazas *et al.* 2006; Valančė 2017). Vis dėlto pastaraisiais dešimtmečiais tarpkalbiniuose pabrėžiamųjų dalelyčių aprašuose (žr. König 1991; Gast & van der Auwera 2011; Haselow 2012; Van der Wouden & Foolen 2015 ir kt.) nemažai dėmesio skiriama ne tik dalelyčių santykiui su informacine sakinio struktūra, bet ir su vadinamąja sakinio periferija (ang. *clause periphery*), ypač sakytiname diskurse. Keliama hipotezė, kad sakinio periferijoje į kalbamų dalelyčių aprėptį patenka visa sakinio propozicija, todėl dalelytės ima funkcionuoti ne tik sakinio, bet ir diskurso lygmeniu, taip pat gali įgyti naujų – pragmatinių – funkcijų (plg. König 2017). Iš diachroninės perspektyvos, pabrėžiamosios dalelytės sietinos su (inter)subjektyvizacijos procesu (Traugott 2010). Taigi, pranešimo tikslas – išanalizuoti pabrėžiamųjų dalelyčių vartosenos kontekstus pasirinktuose XVI a. lietuvių kalbos tekstuose ir dabartinėje kalboje, panagrinėti, ar lietuvių kalbos pabrėžiamosios dalelytės gali būti vartojamos vadinamojoje sakinio periferijoje, kokia dalelyčių funkcijų ir sintaksinės pozicijos koreliacija, daugiausia dėmesio skiriant tiems atvejams, kai dalelytės pasirodo sakinio inicialėje (pradžioje) arba finalėje (pabaigoje) ir, tikėtina, nepriklauso sakinio propozicijai. Medžiaga tyrimui rinkta iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>), grožinės literatūros patekstynio, taip pat *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* (<http://sakytinistekstynas.vdu.lt/index.php>), spontaninės privačios ir institucinės kalbos patekstynių, taip pat naudotasi elektroniniais pasirinktų senųjų tekstų variantais (<http://seniejirastai.lki.lt/accept.php?reason=expire>).

Literatūra

Ambrazas, Vytautas (2006), *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Ambrazas, Vytautas, et al. (2006), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Gast, Volker & Johan van der Auwera (2011), Scalar additive operators in the languages of Europe, *Language* 87(1), 2–54.

Haselow, Alexander (2012), Subjectivity, intersubjectivity and the negotiation of common ground in spoken discourse: Final particles in English, *Language and Communication* 32, 182-204.

König, Ekkehard (1991), *The Meaning of Focus Particles. A Comparative Perspective*, London / New York: Routledge.

König, Ekkehard (2017), Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective: A tentative assessment of the state of the art, In: A.-M. De Cesare Greenwald, & C. Andorno (eds.), *Focus on Additivity: Adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 23-44.

Nau, Nicole & Norbert Ostrowski (2010), Background and perspectives for the study of particles and connectives in Baltic languages, In: N. Nau & N. Ostrowski (eds.), *Particles and Connectives in Baltic*, Vilnius: Vilniaus universitetas, „Academia Salensis“.

Traugott, Elizabeth C. (2010), (Inter)Subjectivity and (Inter)Subjectification: A Reassessment, In: K. Davidse, L. Vandelanotte, & H. Cuykens (eds.), *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*, Berlin: Mouton de Gruyter, 29–74.

Valančė, Danguolė (2017), *Pabrėžiamųjų dalelyčių funkcijos ir vartoseną dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje*, Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Van der Wouden Ton & Ad Foolen (2015), Dutch particles in the right periphery. In: S. Hancil, A. Haselow & M. Post (eds.), *Final particles*. Berlin: De Gruyter Mouton, 221- 247.

Reductions of word-final syllables in Latvian

It is commonly known that almost all final syllables of polysyllabic words have undergone some kind of reduction in Latvian: long vowels are shortened, diphthongs have become short monophthongs and short vowels have been apocoped. Exceptions seem restricted to the (masculine) *u*-stem nominative singular ending *-us* and the adverbial ending *-u*, which continues the neutral *u*-stem nominative-accusative singular, and it is therefore claimed that PEB **u* was not affected. See, e.g., Endzelīns 1922: 49-52, Rudzīte 1993: 181, Salys 1985: 44, Stang 1966: 117. The usual understanding of these developments seems to be that they practically took place simultaneously and are in fact part of one and the same development, cf. Olander's (2009: 117) reformulation of it as a shortening by one mora.

That this is a very simplistic understanding, is already suggested by the fact that a series of unexpected apocopes remain unaccounted for, cf. *i*-st.g.sg. *-s* (< PEB **-ies/*-ēs*) *o*-st.d.sg. *-am* (< PEB **-amōj/*-amuoj?*) *i*.sg. *-Vm* (< PEB **-Vmī[?]*) *o*-st.l.sg. *-∅* (< PEB **-ē/*-ie*, cf. adv. *vakar* 'yesterday') *ā*-st.l.sg. *-ā* (< PEB **-ājen[?]*) them.2.sg. *-∅* (< PEB **-ē[?]/-ie[?]*; besides regular *-i*) a.o. Taking all the sources to Latvian into account only makes matters worse, as dialects, folk songs and Old Latvian all offer evidence also of short vowels that should have been apocoped, e.g., *o*-st.n.sg. *-as*, *i*-st.n.sg. *-is*, them.prs.3.p. *-a* a.o. (Endzelīns 1922: 49-52 / 1951: 77-81, 1948: 22 / 1971: 37-38, Rudzīte 1993: 181-185). These facts have long been known but apart from Endzelīns's (1951: 77) tentative suggestion that also PEB **i* avoided apocope, it is only Rosinas (2005) who attempts to draw the necessary conclusions. In his view we are dealing with three separate developments: (1) phonetic shortening of long vowels and diphthongs (2005: 232-237); (2) analogical reduction of disyllabic endings by one syllable (2005: 244-248); and (3) phonetic apocope of short vowels of Proto-East Baltic date (2005: 265-266). The obvious objection to Rosinas's scenario is, however, that he implies a merger of old short vowels with old long vowels and diphthongs in (1) but then distinguishes the two anew in (3)—and if reduction of short vowels is assumed in (1) as well, then we practically arrive at the traditional model. This talk investigates whether Rosinas's idea can be reformulated and whether it accounts for the material more efficiently than the traditional model.

References

- Endzelīns, Jānis. 1922. *Lettische Grammatik*. Riga: A. Gulbis.
 —. 1948. *Baltu valodu skaņas un formas*. Riga: Latvijas valsts izdevniecība.
 —. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Riga: Latvijas valsts izdevniecība.

—. 1971. *Comparative Phonology and Morphology of the Baltic Languages* (Slavistic Printings and Reprintings 85). The Hague - Paris: Mouton.

Olander, Thomas. 2009. *Balto-Slavic Accentual Mobility* (Trends in Linguistics: Studies and Monographs 199). Berlin - New York: Mouton de Gruyter.

Rosinas, Albertas. 2005. *Latvių kalbos daiktavardžio linksniavimo sistema. Sinchronija ir diachronija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Rudzīte, Marta. 1993. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga: Zvaigzne.

Salys, Antanas. 1985. *Baltų kalbos, tautos bei kultys. Lietuvių giminaičiai*. Vilnius: baltos lankos.

Stang, Christian Schweigaard. 1966. *Vergleichende Grammatik der Baltischen Sprachen*. Oslo - Bergen - Tromsö: Universitetsforlaget.

Apie asmeninių įvardžių lokatyvą senuosiuose lietuviškuose tekstuose

Senuosiuose lietuviškuose tekstuose vyko inesyvo ir adesyvo neutralizacija, jie funkcionavo kaip vieno linksnio variantai: gyvumo hierarchijoje aukštą vietą užimančios kalbos dalys reiškiant vietą įgaudavo adesyvo formą, o kalbos dalys, gyvumo hierarchijoje žymėtos kaip negyvos, reiškiant vietą eidavo inesyvu. Asmeniniai visuomet žymi gyvus asmenis, tad jie gyvumo hierarchijoje yra pirmojoje vietoje, todėl pirmojo ir antrojo asmens įvardžiai senuosiuose lietuviškuose tekstuose įprastai nevartojami inesyvo forma, vietos ar buvimo pas ką nors reikšmė perteikiama adesyvo linksniu. Trečiojo asmens įvardžiai gali pakeisti tiek gyvus, tiek negyvus daiktavardžius, tad jie tekstuose vartojami ir adesyvo, ir inesyvo linksniais, priklausomai nuo reikšmės. Panašiai vartojami ir daiktavardžiai: gyvas būtybes reiškiantys daiktavardžiai nusakant vietos reikšmę beveik visada įgauna adesyvo, o negyvus daiktus žymintys vardažodžiai – inesyvo formą. Viename ar kitame tekste galima rasti išimčių, kai adesyvas sudarytas nuo negyvus daiktus žyminčių daiktavardžių (verke *grabiep*, kirvis pridėtas *šakniesp*), tačiau jas paprastai galima paaiškinti metaforiniu vartojimu (pateiktuose pavyzdžiuose – atsisveikinama su gyvybe).

Įdomią išimtį sudaro Jono Bretkūno Biblijoje ir postilėje vartojami inesyvai *manyje*, *tavyje*, *savyje*, *musui*, *jusui* ir *jame*. Po keletą inesyvų *manyje* atvejų pavyko rasti Baltramiejaus Vileto Evangelijose bei epistolose ir Samuelio Bythnerio Naujojo Testamento vertime. Pranešime bus keliamos hipotezės dėl šių formų vartojimo ir paplitimo senuosiuose lietuviškuose tekstuose.

Kazimiero Būgos etimologinio žodyno kartoteka

Greta gerai žinomos „Lietuvių kalbos žodyno“ kartotekos Kazimieras Būga kortelėmis duomenis kaupė ir būsimam „Etimologiniam žodynui“ (toliau – EŽ). Jį planavo leisti atlikęs paprastojo žodyno darbus¹, tačiau dėl gana ankstyvos mirties to nepavyko padaryti ir šiuo metu žinoma tik rankraštinė EŽ kartoteka, saugoma Lietuvių kalbos institute.

Pranešime pirmiausia glaustai bus pristatomas Kazimiero Būgos etimologinio žodyno kartotekos skaitmeninimo projektas, vykdomas Lietuvių kalbos institute nuo 2018 m. pabaigos. Tai viena iš didelio Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos ir kitų 24 partnerių kultūros paveldo skaitmeninimo projekto „Visuomenės poreikius atitinkancios virtualios kultūrinės erdvės plėtra“² dalių. Jo tikslas – vartų į skaitmeninį kultūros paveldą plėtra. Su Būgos kartoteka susijusioje projekto dalyje yra numatyta suskaitmeninti iki šiol viešai neprieinamas etimologinio žodyno kartotekos korteles, aprašyti jų metaduomenis, paruošti šias korteles saugoti bei visuomenei pateikti per viešąsias prieigas (www.ePaveldas.lt; lkiis.lki.lt).

Antroje pranešimo dalyje daugiausia dėmesio bus skiriama pačios Būgos EŽ kartotekos analizei, t. y. aptariami tokie klausimai kaip dabartinė kartotekos būklė, jos apimtis ir sudarymo principai, taip pat bus svarstoma ir itin probleminiais klausimais, kaip jos datavimas, lokalizacija ir kt.

1 Taip autorius teigia 1922 m. laiške Janiui Endzelynui, daugiau žr. Kazimieras Būga 1958, *Rinktiniai raštai* 1, sud. Zigmas Zinkevičius, p. 77.

2 Projektą finansuoja ES Europos regioninės plėtros fondas, projekto numeris Nr. 02.3.1-CPVA-V-526-01-0003, daugiau: <http://ekultura.lt/pradetas-igyvendinti-projektas-visuomenes-poreikius-atitinkancios-virtualios-kulturines-erdves-vystymas/>.

Jenny Larsson, Kristina Bukelskytė-Čepelė

Stockholm University

Common traits of the East and West Baltic compositional system

In this joint presentation, the common traits of the Baltic compositional system will be examined. Such traits involve suffixation, accentuation and the behavior of the so-called “composition vowel” or “linking element” of the compounds in Old Lithuanian, Old Latvian and Old Prussian.

First the Old Lithuanian material will be presented by Jenny Larsson and then the Old Latvian material will be examined by Kristina Bukelskyte-Cepele. The compounds will be structured and classified according to their internal syntactic relations and both the formal and semantic characteristics of the compounds will be accounted for. After this initial analysis, we will first aim to discern the traits that are common to the East Baltic compositional system. Subsequently we will compare them to the West Baltic traits as represented in Old Prussian. Finally, the formal and syntactic correspondences between West and East Baltic will be discussed in detail in order to try to identify the Common Baltic compositional system.

„NAUKA CHRESCIANSKA ŁOTEWSKIM JĘZYKIEM WYRAZONA“ (1775) – maz pazīstams 18. gs. beigu latgaliešu rakstu avots

Latgaliešu rakstu avoti, īpaši t. s. jezuītu laika (17. gs. pirmā puse – 19. gs. pirmā puse) rakstniecības pieminekļi, pētīti nepietiekami. Ielūkojoties tajos dziļāk, rodas pamats drošākiem pieņēmumiem par autorību, jauns materiāls valodas parādību analīzei, vērtējumam.

Aplūkojamā izdevuma — „NAUKA CHRESCIANSKA ŁOTEWSKIM JĘZYKIEM WYRAZONA“ (turpmāk — NChr), paralēlā titullapa ar latvisku nosaukumu „MOCIBA KATOLISZKA“ — pilns bibliogrāfiskais apraksts sniegts latviešu seniespiedumu katalogā (sk. Senie: 340). Latviešu grāmatniecības apskatos šis darbs minēts epizodiski. M. Apeļš un M. Bukšs izdevumu acīmredzot nav pazinuši (sal. Apeļš 1935, 13; Bukšs 1957, 147–157), to apraksta V. Seile (Seiļ 1936, 18–19; 20. vienība). Kā iespējamu M. Rota tulkojumu NChr atzīmē V. Vonogs (Vonogs 1944, 44), atgādina J. Kursīte un A. Stafecka (Kursīte, Stafecka 2003, 46, 125, 336). A. Apīnis min šā iespieddarba eksemplāru skaitu — 9000, kā pieticis 45 gadiem. Balstīdamies uz agrākiem atzinumiem, arī viņš (Apīnis 1993, 69–70) NChr saista ar jezuīta Mihaela Rota (*Michael Roth*, 1721–1785) vārdu. Kā Rota darbs NChr fiksēta seniespiedumu katalogā.

M. Rots bijis vairāku garīga satura darbu sagatavotājs, tostarp lūgšanu un garīgo dziesmu grāmatai „Nabożeństwo..“ (Svētcere) (1771, ar papildinājumiem 1786; ar nosaukumu „Gromota łyugszonu“ 1811 un daudzkreiz vēlāk; turpmāk — Nab), par kuru vissvaigāk S. Kalvāne (Kalvāne 2015, 175–178). Autori (piem., Stafecka 1991, 48–49) ir risinājuši jautājumu, kā un vai NChr saistāma ar „Wyssa mocieyba katoliszka“ (1805) (Senie: 768), ko A. Apīnis pelnīti sauc par „pagriezīenu uz demokrātisku tautas grāmatu“, bet pēc tekstu salīdzināšanas 1805. g. izdevums kā Rota darbs noraidīts (Apīnis 1993, 70). Uz NChr rakstības un valodas izteiksmes līdzību pirmās līdz mūsdienām nonākušās latgaliešu grāmatas „Evangelia toto anno..“ (1753) fragmentiem norāda A. Stafecka (Stafecka 2004, 233, 264, 294, 325), bet tādas sakritības rodamas arī citkārt — kanoniskajos tekstos tas ir pašsaprotami. 1821. gada „Mocieyba katoliszka“ ir 1775. gada NChr atkārtojums.

Cik korekts ir pieņēmums par NChr un Nab kā viena rokraksta darbiem, turklāt abus uzskatot par M. Rota tulkojumiem? Mūsaprāt, tas būtu pārbaudāms, rūpīgi salīdzinot NChr 1775 ar Nab 1771 u. c. tekstiem. Šai reizei pārskatītajā Nab 1786 (Nab 1771 atkārtojums; par papildinājumiem Nab 1786 sk. Kalvāne 2015) valodas ziņā saskatāms visai daudz atšķirību no NChr 1775. Pat rakstība, kas abos izdevumos ir tradicionālā, nedaudz atšķiras — NChr biežāk izmantotas diakritiskās zīmes, tostarp jumtiņš (^) lokatīvā (*fowá Baznicá*). Gan NChr, gan Nab izdevusi Dagdas misione, kur latviešu valodas labākais pratējs bijis M. Rots. Abas grāmatas drukātas Viļņas Jezuītu akadēmijas spiestuvē, kam īpašs uzplaukums bijis 1776–1790 (Liet kn

1996, 83). Ar spiestuves iespējām saistāma grafēmas <ź> parādīšanās burtu *ź, ź* un pat *z* vietā, prievārds *be* blakus *bez, uz* vietā iespiestais *uź* u. tml. Gramatika abos izdevumos sakrīt, taču blakus tradicionālajam parādās arī kas neparastāks, īpaši palīgvārdos.

Izdevumam raksturīgi Dienvidlatgales izloksnēs sakņotie arhaismi verbu formu sistēmā: pagātnes *ē*-celmi (*fajeme protu* 'pieņēmas prātā') un *avā*-celmi (*waycowa, dzieywowa*), tagadnes *i*-celmi (*grybim*), primāro verbu nākotne bez *ī* iesprauduma (*atłays* [= *atlaiss*] 'atlaids resp. pieder'), kondicionālis ar atšķirīgām personu formām (*izpildieytum* 'es izpildītu', *waratubem* 'mēs varētu', *mes milotum* 'mēs mīlotu'), supīns (*goja .. Diwa gudinotu*), refleksīvās formas ar *-sa-* vai *-si-* iespraudumu starp priedēkli un sakni (*fasamaytoy* 'samaitājas', *abfizałois* 'apžēlojies'). Nedabiskas formas ir *atwedieys, krytieys*. Bieži verbu darināšanā izmantots priedēklis *da-* (*dadud!* 'dod klāt!', *dałayź* 'pieļauj'), lietots *ab-* 'ap-' (*abfaimt* 'apņemties'), *ayz-* ir ar nozīmi 'no-' (*ayzpielnieja* 'nopelnīja').

Salīdzinot ar vidus dialekta latviešu rakstiem, atšķirības ir substantīvu deklinācijā (*flawe* 'slava'), dzimtē (*pi monta* 'pie mantas', *pafuls* 'pasaule'), skaitlī (*ar bayli lełu*). Daža salikteņa vietā ir vārdkopa: *Baznicas Kungam / Baznickungam, Engieli forgotoi, symtu korfzu reyziu* 'simtkārtīgi', *pidzyna pufz naktis* 'pusnaktī', *gon dareytu* 'gandarītu'; *Kam gona jo dor?* 'Kam ir jāgandarī?'.

Atšķirības vārddarināšanā bieži ir fonētiska rakstura, daļa skaidrojama ar vidus dialekta rakstības iespaidu. Substantīvu atvasinājumi ar *-īb-* ir gan ar *-īb-* resp. *-ib-*, gan izloksnēm dabisko *-eib-* (*bareyba, dzieywieyba*), kurš vairs nav sporādisks. Nodaļu virsrakstos, tāpat kā tekstos, ir abējādi: *Ab tycieybu* (1), *Mocibas ab milibu Diwa un tuwaka* (25) un *del Diwa mileybas*. Līdzīgi ar piedēkļu vokālismu adjektīvos (*łayciga* un *łaycieygu ftropi*), verbos (*dareyt* un *ftoftit*). Ir *Baznica* un *Baznieyca* u. tml.

Adjektīvs *fmordigs* nozīmē 'smirdīgs', *zemiga* 'pazemīga', *leydzans* 'līdzīgs', *eyftyns* 'īsts'. *Drošs* ir *drūss* (*ar drufu firdi*), *rupjš* ir *rups* (*graks rups*). Uz jautājumu *Cikonayda?* atbildēts: *Dwiejonayda*. Kārtas skaitļa vārdi ir ar nenoteikto galotni: *trefzs, caturts, pikts, fafts* utt., salikteņos labāk redzamas to daļas (*diwipacmit*). Dominē 3. personas vietniekvārds *jis*, ne vairs *viņš*, bet agrākā universālā *kotrys* vietā šur tur jau stāties *kurs* 'kurš'.

Apstākļa vārdos ievērota līdzskaņu mija: *cytayź* 'citādi', *na winayź* 'nevienādi'; *dreyź* 'ātri; drīz'; *cifz* 'loti', *refz* [= *reš*] 'reti'; *karfzki* 'karsti'.

Ir arī neparastāki darinājumi: *fzaydiey* 'šādi', *pawierfni* 'pavirši', *atoft* 'atstatu', *pateykfzona* 'pateicība', *turym bidrumu* 'esam sadraudzībā', *graki padortyny* 'padarīti', *łucieytiwes* 'locītavas'. Diemžēl pētnieku rīcībā ir tikai „Evangelia toto anno..“ (1753) vārdu rādītājs, līdz ar to pagrūti spriest par NChr izmantotās leksikas oriģinalitāti. Tomēr skaidrs, ka ir bagātinājusies gan mantotā leksika: *ślikas* 'siekalas', *fpudra* 'gaiša', *paufzas* 'lielās', *sakftieja* 'sekoja', *tieyfszam* 'tīšām', *vairs* 'vairāk', *papryfzku* 'vispirms', *komart* 'kamēr', gan papildinājies slāvismu klāsts, kas bijis nepieciešams tematiski: *Lela caturga* 'Lielajā ceturtdienā', *radnia* 'radi', *kryuda* 'netaisnība; pārestība', *łafka* 'žēlastība', *obrozs* 'attēla atveids', *wola* 'brīvība', *fzanowot* 'lutināt', *izgubieyt* 'pazudināt', *pazwoleja* 'atļāva', *ratowot* 'glābt', *fpadziewotis* 'cerēt', *fumenofzona* 'skūpstīšana',

znaczy 'nozīmē', *kończe* 'noteikti, katrā ziņā'; ģermānismu nav daudz, dažs ienācis ar poļu valodas starpniecību (*fzkodu / fzkodi* 'skādi'), vāciska ir daža konstrukcija, piem., *caur gryutu graku*. Bieži lietoti sinonīmiski skaidrojumi: *cnota* 'tikums' *aba gudieyba*, *spadziwoszona aba nucieja* 'cerība', *kryudu aba fzkodi padareja*; *pakuta*, *saucas gondareyfona por grakim*, reizēm — tā paša vārda saknes atkārtojums: *fopiet fop*, *kaltin kals* [= *kaļss*] 'kaltīs'. Paturēti atsevišķi agrākie neveiklie tulkojumi, kā *słaucama guns* 'šķīstīšanās liesmas', ar reliģiju saistīti izteicieni: *abdzymtays graks* 'pirmdzimtais grēks', *turet nucieju* 'paļauties' u. tml. Daudzām NChr leksēmām, salīdzinot ar mūsdienām, ir cita nozīme, kaut agrāko vēl zina izlokšņu runātāji: *atgodot* 'atcerēties', *nujauta* 'maņa', *pameft* 'atstāt', *teykt* 'slavēt'. *Nikneiba* ir 'ļunums'.

NChr izceļas īpaši ar palīgvārdu dažādību, turklāt šeit izmantoti tādi, kas agrākos izdevumos parādās reti vai vispār nav lietoti. Tā jautājuma teikumu bieži ievada partikula *ci?* (*Ci war?* 'Vai var?'), dažreiz *czy?* 'vai?', kas ir arī saiklis. Plaši sastopami poliskie saikļi *bo* 'jo' (*Bo tis ir words*), *aba* '1. vai, 2. jeb' (*Aba fzamâ pafauli, aba..* 'Vai nu šai saulē, vai..'), arī saiklis *a* 'bet' (*pi tisas waycoy, a is* 'bet viņš'). Lietoti saikļi *i* '1. gan (*i mifu, i dwefeli*), 2. un (*i por tu* 'un par to'), 3. arī (*na tyk win .. bet i* 'ne tik vien, bet arī'; *grakoy i ti* 'grēko arī tie', *tay i tus* 'tā arī tos'), *tols, kols* 'kamēr – tīkmēr'.

Jautājamais vietniekvārds *kas* bieži ir kopā ar prievārdu, piem., *Pa kam pazieyft..?* Atbilde: *Pa tam..; Del ko?* 'Kādēļ?'. Datīvs *Kam?* lietots arī nozīmē 'Kāpēc?', izmantoti adverbi *kodel?* *kopec?* Pastiprinājumam nereti lietota partikula *že* (*kayže?* 'kā gan?', *kodelže* 'kādēļ gan?', arī *dudže* 'dod taču').

Prievārds *ab* ir ar nozīmi 'par', *iz* ir 'uz' un arī priedēklis, piem., *izwaret* 'uzvarēt', *ayz* ir 'par' salīdzinājumos (*launoks ayz wyfu launu*), *par* palīdz izteikt ierobežojumu laikā (*par fiefzas dinas* 'sešu dienu laikā'), savukārt 'par' ir *por* (*fjudroka por fauli*). *Del* lietots divējādi: *Laužu del ku daryt, na del Diwa* (27). Ar prievārdiem daudzskaitlī biedrojas ģenitīvs: *nu dabbaфу, nu kwifzu; bez ruku, bez aufzu; ayz ocu* 'slepus', *pi laužu*.

Dzīvas tautas runas paraugi lasāmi salīdzinājumos, garākā kontekstā: *kay jiurs pret winu łasi* 'kā jūra pret pilienu' (19); no gavēšanas ļauts atturēties *gryutom, zieydamom, woim, wecim, oroim, kalwim, szaucym* 'kurpniekiem', *cela wieyrym, un tim, kotry gryutu dorbu ftradoy* (39).

Kaut apjomā nelielā reliģiska satura darbā valodas bagātība īpaši atklāties nevar, „Nauka Chrescianska“ (1775) ir vērā ņemams veclatgaliešu rakstības piemineklis tautas runai tuvās izteiksmes un izmantoto valodas līdzekļu dēļ.

Avoti un literatūra

Apeļs 1935 – Apeļs M[eikuls]. Latgališu literatūras vēsture. Rēzekne: Latgališu skolotāju centralās bīdreibas izdevums, 1935. [= Meikuls Apeļs. Latgališu literatūras vēsture. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība, 2007.]

Apīnis 1993 – Apīnis Aleksejs. Jauni fakti par senāko Latgales grāmatniecību // Acta Latgalica 8. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevniecība, 1993, 68–71.

Bukšs 1957 – Bukšs M[ikelis]. Latgaļu literatūras vēsture. [Minchene]: P/s Latgaļu izdevniecība, 1957.

Kalvāne 2015 – Kalvāne Skaidrīte. 18.–19. gs. „svātuos dzīsmis“: avotu meklējumi // Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls, 7. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2015, 172–182.

Kursīte, Stafecka 2003 — Kursīte Janīna, Stafecka Anna. Latgale: valoda, literatūra, folklorā. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2003.

Liet kn 1996 – Lietuviškoji knyga. Istorijos metmenys / Red. G. Pruskuvienė. Vilnius: AB „VILSPA“, 1996.

Nab – NABOZENSTWO KU CZCI Y CHWALE BOGA W TROYCY JEDYNEGO.. w Wilnie: w Drukarni J. K. Mci przy Akadem. 1786.

NChr – NAUKA CHRESCIANSKA ŁOTEWSKIM JĘZYKIEM WYRAZONA / MOCIBA KATOLISZKA. w Wilnie: w Drukarni J. K. M. Akadem. 1775.

Seiļ 1936 – Seiļ V[alerija]. Grāmatas Latgales latviešiem. Rīga: Valters un Rapa, 1936.

Senie – Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855 / Zin. red. A. Apīnis. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999; arī: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/162703.pdf>

Stafecka 1991 – Stafecka Anna. Trīs posmi latgaliešu rakstu valodas vēsturē // LPSR ZA Vēstis, 1991, Nr. 1, 45–56.

Stafecka 2004 – Stafecka Anna. „Evangelia toto anno..“ (1753) un latgaliešu rakstu valodas gaita // Evangelia toto anno 1753. Pirmā latgaliešu grāmata. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2004, 224–245 (t. p. arī latgaliski, lietuviešu un angļu val.).

Vonogs 1944 – Vonogs V[iktors]. Latgaļu rakstnīceibas sōkumi // Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 godu atcerei. Daugavpilī: Vl. Lōča izdevnīceiba, 1944, 18–52.

Olga Olina

Humboldt University of Berlin

Theodor Lepner's *Der Preusche Littau*: a critical historical edition of the chapter on the Lithuanian language

Until the discovery of the only known handwritten copy of Theodor Lepner's *Der Preusche Littau* in the 1970's, this ethnographical account of Lithuanians in the 17th century Lithuania Minor was known from the printed version published in 1744. Though the monograph is written in German, it features various lexemes in Lithuanian and Old Prussian languages, which have been neglected by scholars due to the numerous misspellings in the printed version. Most of these lexemes occur in the chapter on the Lithuanian language, a critical edition of which comprises my research. A comparison between the orthography in these two versions indicates that the manuscript could not have been used as a template for the printed version. Moreover, several factors suggest that the manuscript itself is a copy and not Lepner's autograph. The analyzed data will be presented and discussed as well as an attempt at dating the manuscript will be made.

Kodėl baltai ir slavai skaičiavo giminaičius pagal kelius? Apie s. sl. *kolěno* ‘kelis; giminė’ ir lie. *kēlis* ‘kūno dalis; šiaudo narelis; giminė’ kilmę

Plg. dwilika *kialu* *aba giminiu Izraelo* (PS I, 5) ‘dwanaście pokolenia Israelskiego’, *Idant (...) nevestys (...) artimieji net ik ketvirtam keliui* (DP 470), *Brolių vaikai – keliai, jų vaikai – antri keliai* (Mūsų Tauta, t. 4, 125), s. sl. / s. r. *kolěno* ‘kelis; giminė’, le. *po-kolenie* ‘karta’.

- 1) Polisemija ‘kelis; giminė, karta’ buvo žinoma ir senosioms germanų kalboms (s. ang. ir s. isl.), pvz., Bosworth-Toller („Anglo-Saxon Dictionary“): *cneów*: 1) ‘a knee’, 2) ‘a generation’: *In ðære þeóde awóc his ðæt þridde cneów* ‘in that nation rose the third generation from him’.
- 2) Žodis žymintis ‘kelis; giminė, karta’ funkcionavo kaip paprotinės teisės terminas, žr. Białuński 2014, 191⁴⁵: „Ein jegelike erve solen si erheven in dem vijrden knie, also doch dat sin here in sime rechte en genen schade neme“ (1267 m. kuršių sutartis su Livonijos ordinu).

Białuński (2014, 189): „Sachsenspiegel“ (apie 1235) pagal Eike von Repgow, *Des Sachsenspiegels erster Theil, oder das sachsische Landrecht: nach der Berliner Handschrift v. J. 1369*, hg. von C.G. Homeyer, Berlin 1861, I, 3, §3:

Nu merke wie ok, war de sibbe beginne unde war se lende. In deme hovede is bescheiden man unde wif to stande, die elike unde echtlike to samene komen sin. In des **halses lede** die kindere, die ane tveinge vader unde muder geboren sin. Is dar tveinge an, die ne mogen an eine **lede** nicht bestan unde scricket an ein ander let. Nemet ok tvene brudere tvo sustere, unde de dridde bruder en vremede wif, ire kindere sint doch gelike na, ire iewelk des anderen erve to nemene, of se evenburdich sint. Ungetveider bruder kindere de stat an deme lede, dar sculderen unde arm to samene gat; als dut die suster kindere. Dit is de irste sibbe tale, die man to magen rekenet: bruder kindere unde suster kindere. **In dem ellenbogen** stat die andere. **In dem lede der hant de dridde. In dem irsten lede des middelsten vingeres de vierde. In dem anderen lede de vefte. In dem dridden lede des vingeres de seste.** In dem seveden stat ein nagel unde nicht ein let, dar umme lent dar de sibbe, unde hetet nagel mage. Die tvischen deme nagele unde deme hovede sik to der sibbe gestuppen mogen an geliker stat, de nemet dat erve gelike. De sik naer to der sibbe gestuppen mach, de nimt dat erve to voren. De sibbe lent in dem seveden erve to nemene.

Gerhard Köbler, Mittelniederdeutsches Wörterbuch, 3. A. 2014

(<http://www.koeblergerhard.de/mndwbhin.html>):

„lit (2), lēt, let, lyed, leit, leet, lēde, mnd., N.: nhd. **Glied, Körperglied, Kettenglied, Teil zwischen zwei Gelenken, Glied des Pflanzenhalms, Handgelenk, Fußgelenk, Armgelenk** (...) Schultergelenk, Armgelenk und Handgelenk und Mittelfingergelenk sind Symbole des Verwandtschaftsgrads (Schultergelenk entspricht der dritten Generation)“.

Lie. *sunerti* 'megzti, rišti' → *sqnarys* (be kitų reikšmių) 'kūno dalis; karta (BB)' (LKŽ, t. 12, 112).

vok. *Glied* : s. pr. *streipstan* (1561) / s. lie. *stráipnis* Bretkūno Biblijoje:

'kūno dalys':

Luter: ich gleube / das mich Gott geschaffen hatt/ sampt allen Creaturen/ Mir Leyb vnd Seel/ Augen Ohren / vnd alle **Glieder**

Abel Will: As druwē / kai mien Deiws Teikūnus ast / sen wissans pērgimmans / mennei kērmēnan bhe Dūsin ackins / āusins / bhe wissans **streipstans** (III 41, 2-4)

Bretkūnas: Mana Strajpfnei man drēb delei to regeghi=mo, bei nera manip newienos filas dau=gėfni. (BBDan 10,16) 'meine Gelenke beben mir über dem Gesicht, und ich habe keine Kraft mehr' (Luther, 1545)

'giminė, karta':

Luter: die suende der Vaeter heimsucht an den Kindern bis ins Dritte und Vierde **gelied**

Abel Will: stans grīkans steisei tāwans kāimaluke ēnstēimans malnijkans / ergi en tirtin bhe ketwirtin **streipstan** (III 37, 14-16)

Bretkūnas: *Nuog Abrahamo iki Davydo yra keturiolika straipsnių [giminių]* (BBMt 1,17) 'ALle Gelied von Abraham bis auff Daudid sind vierzehen gelied.' (Luther, 1545)

- 3) Slav. **kelH-n-* (ide. **k^welh₁-* 'sukti(s)') > **čeln-* > le. *członki ciata* 'kūno dalys', r. *člen*, ukr. *čelén* ir kt. Pirminė reikšmė *'sukantis kūno dalis, sąnarys'.
- 4) Slavų *kolěno* 'kelis; giminė' yra darinys iš **k^wolh₁-* (plg. s. gr. *pólos* 'ašis', s. sl. *kolo*, *-ese* 'ratas' – nomen actionis?) su priklausymo priesaga *-ěn-* *'tai, kas priklauso *kol-o-* (kelio girnelė)', plg. lie. *kel nas* 'kelkaulis, kelio girnelė (ropė); kelis'.
- 5) Lie. *kėlis* (2) / (dial.) *keljys* (2) ir la. *celis* yra seni būdvardžiai su priklausymo priesaga **-ija-* padaryti iš daiktavardžio **kel-a-*, plg. s. pr. *kelan* 'ratas', la. *duceles* ir la. *čęls* 'viens dzijas tinums (viena pavedienu kārta) ap kamolu' (Karulis t. 1, 162) < **kelas*.

Literatūra

Grzegorz Białuński. 2014. Cognati czy agnati? Przyczynek w sprawie rodu u pogańskich Prusów. *Pruthenia* 9, 183-205.

The reflexes of Proto-Indo-European syllabic resonants in Baltic and Slavonic

Over a hundred years, it has been disputed when exactly a PIE syllabic resonant * Ṛ (* R = * r , * l , * m , or * n) becomes * uR with anaptyctic * u in Baltic and Slavonic. For example, Brugmann (1897: 395–396, 452, 471–473) argued that * u appears around the so-called u-Färbung consonants, and Vaillant (1950: 171–173) pointed out that * u tends to appear after a velar consonant. There are also many other proposals, e.g., Trautmann (1923), Stang (1966: 80), Matasović (2004), Kortlandt (2007).

In this paper, I would like to propose a new hypothesis that, in Baltic, PIE * Ṛ becomes Proto-Baltic * uR only when followed by a laryngeal. Almost the same rule holds true for Slavonic, but there are additional conditions where PIE * Ṛ yields Proto-Slavonic * uR , i.e. after PIE labiovelars, and probably after PIE * s as well (e.g. PIE * sṃ ‘with’ > Common Slavonic * сѣ(n)).

We do not argue that every * Ṛ H yields * uR in Baltic and Slavonic, as is shown by PIE * $\text{d}^{\text{h}}\text{h}_1\text{g}^{\text{h}}\text{o-}$ > Lithuanian *ilgas*, Common Slavonic * дѣлгѣ . Rather, the point of this paper is that the development PIE * Ṛ > Proto-Baltic * uR and Common Slavonic * ѣR is generally limited in these conditions; the PIE sequence * Ṛ H yields either * uR or * iR , but otherwise * Ṛ regularly becomes * iR . According to Derksen’s etymological dictionaries (Derksen 2008 and Derksen 2015), there seem to be a few exceptions (e.g. PIE * skṛb^{h} > Lithuanian (dial.) *skurbti* ‘be poor’, but no exception in Slavonic), which we have to explain as influenced by other words or by proposing other conditions under which PIE * Ṛ became Proto-Balto-Slavonic * uR . The other * R ’s (i.e. those not followed by a laryngeal) yield * iR in both branches, except for * $\text{K}^{\text{w}}\text{Ṛ}$ and * sṚ in Slavonic.

Our proposal is ordered in the following relative chronology:

(1) As a shared innovation between Baltic and Slavonic, * ṚH first became * əR (or * iR), with the loss of laryngeals (with acute accent, rather than being long). This intermediate stage is necessary because it is sometimes the case that the later reflexes (i.e. * uR and * iR) differ between Baltic and Slavonic (e.g. PIE * $\text{t}^{\text{h}}\text{h}_2\text{o-}$ > Lithuanian *tilės* ‘flooring’, Common Slavonic * тѣло ‘body’). The other * Ṛ ’s remained unchanged just as in Sanskrit, where PIE * RH yields VR while other * Ṛ ’s remain intact.

(2) Independently in Baltic and Slavonic, * əR yielded either * iR or * uR . It seems to be impossible to completely predict which reflex appears. In Baltic, there is a tendency that * əR yields * uR when followed or preceded by the so-called u-Färbung consonants. Otherwise * əR

usually yields *iR. In Slavonic, there is a tendency that *əRC and *əRV became *iRC and *uRV, respectively.

(3) Changes of other *R̥ 's. In Baltic, almost all of remaining *R̥ 's yield *iR. While in Slavonic, *R̥ generally yields *iR, but also it yields *uR when preceded by PIE labiovelars (and probably *s), with one exception: Common Slavonic *čьrvь 'worm' < PIE *k^w̥r̥mi-.

References

Brugmann, Karl (1897) *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. I. Einleitung und Lautlehre. Strassbrug: Trübner.

Derksen, Rick (2008) *Etymological dictionary of the Slavic inherited lexicon*. Leiden: Brill.

Derksen, Rick (2015) *Etymological dictionary of the Baltic inherited lexicon*. Leiden: Brill.

Kortlandt, Frederik (2007) The Development of the Indo-European Syllabic Resonants in Balto-Slavic. *Baltistica* 42(1): 7–12.

Matasović, Ranko (2004) The Proto-Indo-European Syllabic Resonants in Balto-Slavic. *Indogermanische Forschungen* 109: 337–354.

Stang, Christian Schweigaard (1966) *Vergleichende Grammatik der Baltischen Sprachen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Trautmann, Reinhold (1923) Ein Kapitel aus der Lautlehre der baltisch-slavischen Sprachen. *Slavia* 2: 1–4.

Vaillant, André (1950) *Grammaire comparée des langues slaves*. I. Phonétique. Paris: Lyon.

Odeta Pakalniene

Projektas „Duomenų bazės 'Lituanistika' plėtra“

Duomenų bazė „Lituanistika“

Lietuvos mokslo taryba nuo 2006 m. bendradarbiaudama su mokslininkais ir mokslo institucijomis kuria tarptautinę mokslinę ekspertinę duomenų bazę *Lituanistika* (LDB). LDB kaupiama ir siekiama išsaugoti ateities kartoms geriausią mokslinę produkciją apie Lietuvos valstybę, visuomenę, tautos ir kalbos praeitį bei dabartį bei užtikrinti lituanistikos kaip pasaulio žinijos dalies sklaidą. LDB sukaupta per 60 tūkst. bibliografinių įrašų, beveik 40 tūkst. laisvai visiems interneto vartotojams pasiekiamų visateksčių publikacijų, pateikiamos santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Tai svarbus lituanistikos tyrimų šaltinis, pateikiantis patikimą mokslinę informaciją iš daugiau kaip 70 šalių.

Baltų griaustinio dievo vardo darybos klausimu

Liet. *perkūnas*, latv. *pērkaun(i)s*, *pērkuōns*, *pērkaun(i)s*, pr. *percunis* 'griaustinio dievas; griaustinis' kilmė aiškinama keliais būdais: (1) tai priesaginiai denominatyvai, išvesti iš daiktavardžio **perku-* 'ažuolas', t. y. 'ažuolinis (dievas)' (Hirt 1892: 481; Гамкрелидзе & Иванов 1984: 614-615; Nagy 1990: 188-189; West 2007: 240, 242; Ostrowski 2018 ir kt.); (2) tai priesaginiai deverbatyvai, padaryti iš veiksmažodžio **perk-/perg-* 'trenkti', t. y. 'trenkiantis (dievas)' (Fraenkel 1962: 575; Skardžius 1963; Laurinkienė 1996: 29 ir kt.); (3) tai dūrinys, padarytas iš veiksmažodžio **per-* 'trenkti' ir daiktavardžio **kun-* 'pleištas, akmuo', t. y. 'trenkiantis akmeniu (dievas)' (Běřáková, Blažek 2012: 151; Blažek 2014); (4) tai slavizmas su įterptiniu *-k-* (Smoczyński 2018: 946–947).

Pranešime pirmiausia pristatysiu duomenis, kurie leidžia sustiprinti deverbatyvinę hipotezę. Jos silpnoji vieta – baltų kalbose kol kas nepavyko rasti šaknį **perk-* 'trenkti' turinčių veiksmažodžių. Manau, kad šios šaknies apofoninį variantą *purk-* turi šie liet. veiksmažodžiai: *purk-yti*, *puřk-oti* 'taršyti, plėšyti, gadinti', *purk-ālyti* 'draskyti' LKŽe (tai iteratyvai, išvesti iš **purk-ti* 'mušti, trenkti'). Vadinas, liet. *perk-ūnas* ir kt. tikrai galėtų būti deverbatyvai, o jų motyvacija būtų tokia pati, kaip ir sl. **perunъ* 'griaustinio dievas; žaibas, griaustinis' ← **pъrati*, *perq* 'mušti' (žinoma, jei sutinkama, kad **perunъ* yra deverbatyvas).

Kita vertus, noriu atkreipti dėmesį į tai, kad baltų kalbose galėjo egzistuoti ir nepriesaginis griaustinio (ir jo dievo) pavadinimas **perkus* 'griausmas, trankymas', išvestas iš minėtojo veiksmažodžio **perk-* 'trenkti'. Tokį daiktavardį liudytų latv. *perkus* 'griaustinis', užfiksuotas viename folkloro įrašė (mįslės atsakyme): *perkus un lietus* 'perkūnas ir lietus'³. T. p. plg. latv. vietovardį *Pērkonciems*, kurio vienas iš variantų istoriniuose šaltiniuose yra *Percus* (greta *Perekuhn*)⁴. Šalia šių latvių daiktavardžių visiškai dera ir Narevo žodynėlio teonimas *Pjarkus* (Zinkevičius 1985: 65, 77). Be to, gali būti, kad baltų **perk-us* atsispindi ir estų skolininyje *põrgu* 'pragaras; velnias (kaip keiksmažodis)', kurio vienas iš galimų skolinimosi šaltinių rekonstruojamas kaip baltų **perkV-* (EE s.v. *põrgu*)⁵. Todėl manau, kad liet. *perkūnas* ir kt. galėtų būti interpretuojami ir kaip archajiškos darybos denominatyvai iš **perkus* 'griausmas', o jų pirminė reikšmė – 'susijęs su griaustiniu (dievas)', plg. lot. *portus* → *Portūnus* 'uostų dievas', žr. Skardžius 1943: 280; West 2007: 136 ir kt.

3 <http://garamantas.lv/en/unit/393880/LFK-1-63-3#w2-tabtext>

4 http://www.turaida-muzejs.lv/wp-content/vakas/vakas_big_www.html, žr. „Meklēt“, tada pagal abécėlę *Perkus* (*Pērkonciems*). Šaltinio autorius Muntis Auns.

5 <http://www.eki.ee/dict/ety/index.cgi?Q=põrgu>

Pranešime plačiau aptarsiu naujai teikiamą medžiagą ir deverbatyvinės bei denominatyvinės hipotezės silpnąsias ir stipriąsias puses.

Literatūra

Běťáková, M. E., V. Blažek. 2012. *Encyklopedie baltské mytologie*. Praha: Nakladatelství Libri.

Blažek, V. 2014. PERKŪNAS versus PERUNЪ. In T. Civjan, M. Zavjalova & A. Judžentis (red.), *Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos*, 101–114. Vilnius: Versmė.

EE – I. Metsmägi, M. Sedrik, S.-E. Soosaarm, *Eesti etimoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2012 (prieiga internetu: <http://www.eki.ee/dict/ety/>).

Fraenkel, E. 1962. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.

Гамкрелидзе, Т. В., В. В. Иванов. 1984. *Индоевропейский язык и индоевропейцы 2*. Тбилиси: Издательство Тбилисского университета.

Hirt, H. 1892. Die Heimat der indogermanischen Völker und ihre Wanderungen. *Indogermanische Forschungen* 1: 464–485.

Laurinkienė, N. 1996. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas*. Vilnius: Lietuvių literatūros tautosakos institutas.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas 1–20*, el. leidimas, vyr. red. G. Naktinienė ir kiti, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005–2008 (prieiga internetu: <http://www.lkz.lt>).

Nagy, G. 1990. *Greek Mythology and Poetics*. Ithaca, N.Y.; London: Cornell University Press.

Ostrowski, N. 2018. Perkūno ir aitivaro etimologijos. *Vilnius University Proceedings 2: Baltų kalbų tekstų ir žodžių reikšmės*, 39–43.

Skardžius, P. 1963. Dievas ir Perkūnas. *Aidai* 6–7: 253–257, 311–318.

Smoczyński, W. 2018. *Lithuanian Etymological Dictionary*. Berlin: Lang.

Zinkevičius, Z. 1985. Lenkų-jotvingių žodynelis, *Baltistica* 21(1), 61–82.

Povilo Ruigio ir Kristijono Gotlybo Milkaus gramatikų santykis vertėjo akimis

Rengiami ir netrukus išleisiami Povilo Ruigio (1745) ir Kristijono Gotlybo Milkaus/Milkės (1800) gramatikų kritiniai leidimai ir vertimai į lietuvių kalbą – puiki proga pasigilinti į šių lietuvių kalbos gramatikų tarpusavio santykį. Visiems žinoma, kad Milkus rengė savo gramatiką remdamasis Ruigio darbu, tačiau kai kur šiek tiek ją keitė ir papildė. Apie tuos keitimus ir pildymus trumpai yra rašęs ir Zinkevičius, ir Palionis, tačiau abu apsiribojo tik bendrais pastebėjimais, jog kažkas buvo pildyta, keista ar aprašyta plačiau. Į konkrečias detales kol kas niekas nėra labai gilinęsis ir atskirai kiekvieno skirtumo nėra analizavę. Todėl šiame pranešime bus mėginama kiek detaliau pakalbėti apie kai kuriuos šių gramatikų skirtumus, stengiantis tiksliau įvardyti jų apimtį, pobūdį ir pasvarstyti, kodėl ar kuo remiantis vienas ar kitas aprašymas buvo pridėtas ar papildytas. Išsamesnis visų skirtumų aptarimas – ne vieno pranešimo dalykas, todėl čia bus aptarti tik keli, su gramatikų struktūra ir fonologijos bei morfologijos dalykais susiję klausimai.

Definiteness: from simple morphology to periphrasis

The Balto-Slavic and Germanic languages peculiar in that they alone showcase a system of inflecting the adjective for the feature of determination (+/- definiteness), in addition to gender, number and case. Definiteness, realised via the opposition of simple and pronominalised forms in Baltic (ind *baltas* 'white' vs. def *baltas-is* 'that white (one)'), and strong and weak forms (Goth. str *ubil-s* 'evil' vs. wk *sa ubil-a* 'the/that evil (one)') is by far the most problematic one in terms of its theoretical status as a grammatical feature and, in Germanic, its historical development.

In Lithuanian and Latvian, definite forms of adjectives modify contextually definite nouns. Thus, on the surface, the feature value of definiteness, projected from a noun, is realised in the adjective inflection, with no overtly realised definiteness controller. However, in Latvian particularly, the definite form of the adjective is (obligatorily) triggered by a range of pronouns (e.g. *Mūsu mīlā māte* 'Our dear-def mother', *Edmunds visu brīvo laiku ziedoja grāmatām* lit. 'Edmund devotes all free-def time to books'), among other trigger environments. Thus, in the Baltic languages definiteness in the adjective inflection represents a mixed system of a contextually realised morphosemantic feature, as well as a morphosyntactic feature, realised through agreement.

By building on recent research (Ratkus 2018a, b), and contrary to convention, it is argued here that the definite value of the weak adjective inflection in early Germanic is realised via the co-occurrence of the definite determiner and the weak inflection. In other words, the det+wkadj syntactic construction is an example of periphrasis. In particular, by expressing a grammatical feature (of definiteness) similar to that conventionally realised by inflection alone, it fills a cell in an otherwise inflectional paradigm, thereby straddling the morphology-syntax boundary. Thus, det+wkadj periphrase fulfils the requirements of "canonical" morphology (Brown et al. 2012). Namely, it (1) expresses grammatical meaning via a distinct dedicated form (e.g. the sum of *sa + a* in the example above); (2) the feature of definiteness, realised by the periphrase but not the weak form alone, is established independently of the other features (gender, number and case), with which it regularly occurs at paradigmatic intersections; (3) it is regular and obligatory by virtue of having a predictable distribution vis-à-vis the strong (indefinite) form; (4) it is exhaustive by virtue of applying to the whole lexicon (with the few exceptions such as strong-only adjectives or weak-only adjectives likewise being predictable). As a periphrastic structure, the det+wkadj construction fulfils the criteria of "canonical" syntax. An appreciation of weak forms of the adjective in Gothic and other older Germanic languages in "canonical" terms offers some interesting theoretical generalisations. For example, the criterion of dedicated form,

fulfilled by the Gothic periphrase, is violated by Old English, where the weak forms of adjectives co-occur not only with the definite determiner but also the possessive pronoun (e.g. *mīn lēof-a sunu* ‘my dear-def son’). This presumably suggests that a former periphrastic structure was later reanalysed as an agreement phenomenon.

In sum, the definite forms of adjectives in the Baltic and Germanic languages present some theoretical challenges. While in the Baltic languages definite forms of adjectives present a mixed system of morphology alongside morphosyntax (agreement), the (older) Germanic languages showcase a transition from nominal periphrasis to agreement.

References

Brown, Dunstan, M. Chumakina, G. Corbett, G. Popova & A. Spencer. 2012. Defining ‘periphrasis’: key notions. *Morphology* 22(2): 233–275.

Ratkus, Artūras. 2018a. Weak adjectives need not be definite: The evidence of variation in Gothic. *Indogermanische Forschungen* 123. 1–38.

Ratkus, Artūras. 2018b. This is not the same: the ambiguity of a Gothic adjective. *Folia linguistica historica* 39(2). 475–494.

Dėl priegaidžių žymėjimo prūsų III katekizme

Seniai žinoma, kad prūsų kalbos Sembos tarmėje buvę išlaikyti baltų prokalbės priegaidžių refleksai kirčiuotuose dvigarsiuose. Tradiciškai manoma, kad prūsų III katekizmo (Enchiridiono, 1561) rašyboje cirkumflekso refleksas žymėtas brūkšneliu ant dvigarsio pirmąjį dėmenį žyminčios raidės (pvz., pr. acc. sg. *āusin, rānkan*, plg. lie. *aūsj, rañkq*), o akūto – ant antrąjį (pvz., pr. acc. sg. *aīnan*, plg. lie. *vīenq*), išskyrus atvejus, kur to neleidusios tipografinės kliūtys (plg. pr. acc. sg. *pogalban* : lie. *pagálbq*) (plg. Fortunatov 1895; Trautmann 1910: 184tt.; Endzelin 1944, 25tt.; Schmalstieg 1974: 22tt.; Mažiulis 2004, 13tt.; Mathiassen 2010, 33t.). Pirmoji šio teiginio dalis yra neabejotinai teisinga ir gali būti iliustruota pakankamu skaičiumi pavyzdžių, tuo tarpu antroji greičiausiai nėra visiškai pagrįsta.

Daugumoje bl. akūtinių dvigarsių refleksų pr. III katekizme brūkšnelio iš tiesų nebūna išvis (pvz., *ainan* 19×) ir tik sporadiškai jis gali pasitaikyti tiek antrąjį (pvz., *aīnan* 1×), tiek ant pirmąjį dvigarsio dėmesį žyminčios raidės (pvz., acc. sg. *pogālbenikan* 'pagalbininką'). Tokiais atvejais kaip *geīwans* 'gyvus' ar *boūton* 'būti' digrafais <eī>, <oū> iš tiesų žymimi ne dvigarsiai, o ilgieji balsiai /ī/, /ū/ (fonetiškai galbūt realizuoti kaip [e̞i], [o̞ū]; plg. kitus užrašymus *gīwan, būton* etc.), kilę iš baltų prokalbės monoftongų *ī, *ū. Brūkšnelis nuolatos dedamas tik ant antrojo šių digrafų dėmens ir žymi tik atitinkamo balsio (ne dvigarsio dėmens!) ilgumą. Tuo tarpu tikruose dvigarsiuose (t. y. dvifonemiuose VV ar VR tipo junginiuose, kilusiuose iš tokios pat struktūros baltų prokalbės dvigarsių) brūkšnelis dažniausiai pasitaiko tik ant pirmąjį dėmenį žyminčios raidės. Jis čia žymi ne tiek priegaidę (toną), o tik cirkumfleksinės kilmės dvigarsių pirmojo dėmens ilgumą (akūtinės kilmės dvigarsiuose nė vienas iš dėmenų greičiausiai nebuvo ilginamas). Šiuo požiūriu prūsiškieji baltų prokalbės priegaidžių refleksai primena priegaidžių realizaciją lie. žemaičių tarmėse (plg. jau Girdenis 2000 [1973]: 71tt.).

Literatūra

Endzelin, J. 1944, *Altpreussische Grammatik*, Riga: Verlag Latvju Grāmata.

Fortunatov, F. 1895, Ob" udarenii i dolgotě v" baltijskix" jazykax" I. Udarenie v" prusskom" jazykě, *Russkij Filologičeskij Vestnik* 33: 252–297.

Girdenis, Aleksas 2000 [1973], Zapadnolitovskie i drevneprusskie slogovye akcenty, in: Idem, *Kalbotyros darbai* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 71–75.

Mathiassen, Terje 2010, *Old Prussian*, Oslo: The Institute for Comparative Research in Human Culture, Novus Press.

Mažiulis, Vytautas 2004, *Prūsų kalbos istorinė gramatika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Schmalstieg, William R. 1974, *An Old Prussian Grammar: The Phonology and Morphology of the Three Catechisms*, University Park and London: The Pennsylvania State University Press.

Trautmann, Reinhold 1910, *Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.

Nauji lietuvių dvikamieniai asmenvardžiai su antruoju krikštavardiniu kamieniu: jų kilmė ir sandara

Pastaraisiais dviem dešimtmečiais intensyviai publikuojami Lietuvos Metrikos dokumentai yra ikikrikščioniško laikotarpio lietuvių asmenvardžių šaltinis, kuriame pasitaiko ir nežinomų kilmės onimų. Juose esantys asmenų užrašymai liudija, kaip vienanarė lietuvių asmenvardžių sistema tapo dvinare, o į tautinius vardus plito krikščioniški asmenvardžiai – iš pradžių jie buvo vardai, iš kurių darė patronimus, vėliau tapusius pavardėmis. Krikščioniški vardai ir jų trumpiniai taip pat buvo įtraukti į lietuvių dvikamienius vardus: tapdavo jų sudedamosiomis dalimis.

Pranešime bus pristatyti iki šiol nežinomi Lietuvos Metrikos sudurtiniai asmenvardžiai, kurių antrąjį kamieną galima sieti su krikščioniškos kilmės vardu, pvz., *Med-i-vant-as*, *Val-vinc-as*, *Žad-jont-as*, ir siekiama aptarti, kaip juos veikė lietuvių dvikamieniai vardai bei vardų atsiradimo galimybės perdirbus kitus asmenvardžius. Iš vardų, kurie turi su krikštavardžiais siejamus kamienus, matyti, kad reikšminis ryšys tarp asmenvardžių kamienų jau buvo nutrūkęs, o savos kilmės vardai ir krikštavardžiai veikė vieni kitus.

Florian Sommer

Universität Zürich

(in Zusammenarbeit mit der Humboldt-Universität Berlin)

Definitheitsmarkierung im Baltischen: Diachronie und Arealität

In der Forschung hat sich in den letzten Jahrzehnten die Ansicht durchgesetzt, dass die sogenannten definiten Adjektive des Baltischen und Slawischen auf urindogermanische Konstruktionen mit dem Relativpronomen zurückzuführen seien.

Die konkurrierende Hypothese, es handle sich hier um genuin Definitheit signalisierende Bildungen, die sich aus Syntagmen mit einem determinierenden Element, das auf das urindogermanische Demonstrativum zurückgeht, herleiten lassen, kann trotz der semantisch-syntaktischen Funktion dieser Konstruktionen im Baltischen und frühen Slawischen mittlerweile als verdrängt gelten.

Der Vortrag soll zeigen, dass diese zweite Erklärung den Vorzug verdient. Neben der internen Evidenz sprechen auch typologisch gut dokumentierte Entwicklungstendenzen für eine demonstrativische Herkunft der definiten Adjektive. Ein solches Szenario lässt sich darüber hinaus in einen arealen Kontext einbetten und gewinnt somit weiter an Wahrscheinlichkeit.

Posesyvinių dūrinių kalkės 18–19 a. lietuvių ir latvių kalbose

Posesyviniai dūriniai yra būdvardinės kilmės kompozitų kategorija, kuriai labai įprasta substantyvacija, ir žodynuose neretai nurodoma jų būdvardinė (adj.) ir daiktavardinė vartosena (scom./sm./sf.), pvz., lie. *vienaragis* ‚pasakiškas gyvūnas su vienu ragu‘ sm. ir *vienaragis*, -ė adj. ‚kuris su vienu ragu‘. Nuo vyraujančių determinatyvinių endocentrinų dūrinių posesyviniai dūriniai skiriasi tuo, kad yra egzocentriniai, žymi įvairias gyvojo ir negyvojo pasaulio objektų turimas savybes. Jų referentai yra už dūrinio ribų, pvz., *vienaragis* nėra nei ‚vienas‘, nei ‚ragas‘, o ‚gyvūnas su vienu ragu‘; *vienaragis*, -ė ‚kuris, -i su vienu ragu‘. Morfologinės struktūros požiūriu, didžiosios dalies posesyvinių dūrinių pirmuoju dėmeniu eina būdvardžiai ir skaitvardžiai, antruoju – daiktavardžiai, tuo tarpu determinatyvinių – vyrauja daiktavardis + daiktavardis modelis.

Kalkės, arba vertiniai, yra struktūriniai skoliniai. Skirstomos į pamorfemines ir semantines. Pirmosiomis yra tiksliai perteikiamas kalbos donorės dūrinio modelis ir semantika, o antrosiomis – tik dūrinio semantika.

Pranešime analizuojamos posesyvinių sudurtinių daiktavardžių (daugelis jų yra bahuvrīhi tipo dariniai) kalkės, patekusios į Mažosios Lietuvos lietuvių ir Kuršo kunigaikštystės latvių kalbas dėl kontaktų su dominuojančia ir prestižine Baltijos vokiečių kalba ir kaimynų slavų kalbomis 18–19 amžiais. Remiamasi šiais duomenų šaltiniais: Brodovskio, Langės, Kuršaičio bei Miūlenbacho-Endzelyno žodynais ir Donelaičio „Metais“ bei „Prūsijos valdžios gromatomis...“.

Klausimai, į kuriuos pranešime bus mėginama atsakyti: 1) kaip kalkės atskiriamos nuo originalių dūrinių ir galimų bendros dūrybos atvejų? 2) ar visada akivaizdu, kuri kalkė yra pamorfeminė, o kuri semantinė? 3) kodėl posesyviniai dūriniai yra kalkiuojami gerokai rečiau negu determinatyviniai (tai paaiškėjo iš ML lietuvių kalbos dūrinių analizės)? 4) kaip santykiauja posesyvinių dūrinių dėmenimis einantys indigenūs žodžiai ir skoliniai, ar yra sąsajų tarp struktūrinio ir materialaus skolinimosi?

Danieliaus Kleino giesmyno ir maldyno (1666) daiktavardis: statistinis tyrimas

1. Danieliaus Kleino parengtame giesmyne (*KING*) ir maldyne (*KIM*) užfiksuoti 1545 daiktavardžiai, pavartoti 18993 kartus. Giesmyne daiktavardis šiek tiek dažnesnis nei maldyne. Maždaug kas ketvirtas *KING* ir *KIM* vartojamas žodis yra daiktavardis (27,58%). Tai panašu į dabartinės lietuvių rašomosios kalbos daiktavardžio dažnumą beletristiniuose tekstuose.

2. Apie 40% *KING* ir *KIM* daiktavardžių užfiksuoti Mažvydui priskiriamame žodyne, apie 60% *KING* ir *KIM* užfiksuotų daiktavardžių vartojami iki šių dienų.

3. Daiktavardžio linksniavimo tipai gali būti hierarchizuojami pagal kiekybinius (a, b, c) arba pagal kokybinius, raiškos (d, e) kriterijus:

a) pagal lemos vidurinį rangą (medianą): *o, ē, ā, i, ijo, jā, jo, ju, u, C, Ø*,

b) pagal žodyno įvairovę arba lemu kiekį: *o, ē, ā, ijo, i, jā, jo, ju, Ø, u, C*,

c) pagal žodyno realizaciją arba formų dažnumą: *o, ē, ā, u, i, ijo, jā, jo, ju, C, Ø*,

d) pagal giminės kategorijos poliarizaciją: *ā, jā, ē* („moteriškieji“), *i, C, Ø* („mišrieji“), *o, u, ijo, jo, ju* („vyriškiesi“),

e) pagal skaičiaus poliarizaciją: *Ø, u* (vienaskaitiškausi), *jo, jā, ē, ā, i, o* (abiskaitiniai), *ijo, ju, C* (daugiskaitiškausi).

4. Linksniavimo tipų poliarizacija pagal giminę yra gana griežta, giminių požiūriu mišrus *i* kamienas gravituoja link „moteriškujų“ (santykiu 5 : 2), kelis kartus už jį retesnis priebalsinis kamienas – link „vyriškujų“ kamienų (1 : 2).

5. Vyriškosios giminės daiktavardis 1,83 karto dažnesnis nei moteriškosios.

6. Vienaskaitos formos 4,11 karto dažnesnės už daugiskaitos. Dviskaita labai reta. Daugiskaita apima 19,54% formų ir yra gerokai retesnė nei dabartinės lietuvių kalbos tekstynuose. Tai lemia *KING* ir *KIM* dažniausia religinė leksika, vartojama vienaskaitos formomis.

7. Dažniausi linksniai yra kilmininkas (26,86%) ir galininkas (25,18%), kiek retesnis – vardininkas (19,45%). Ši pagrindinė grupė apima 71,49% daiktavardžių vartosenos. Šalutinę grupę sudaro šauksmininkas, įnagininkas, vietininkas, naudininkas. Postpoziciniai vietininkai labai reti, periferiniai linksniai. Linksnių dažnumo proporcijos gerokai skiriasi nuo dabartinės lietuvių kalbos.

8. Dažniausios linksnių galūnės (nežiūrint kamiengalio minkštumo) yra: gen. sg. m. *-o*, acc. sg. m. *-q*, gen. pl. m. *-u*, acc. sg. f. *-q*, voc. sg. m. *-e*.

Felix Thies

University of Cologne

(in cooperation with Goethe University Frankfurt)

Phonological and morphological integration of Biblical names in Glück's Bible

The aim of this talk is to present a description of the principles of the phonological and morphological integration of Biblical names of Hebrew origin in the Latvian translation of the Bible by Ernst Glück (GB, 1689-1694).

A comparison of Glück's translation and the possible sources (Biblica Hebraica, Septuagint, Vulgate, and Luther's translation) indicates that the names in the Old Testament were adapted from Luther's text. This can be seen most clearly by representation of the *s*-sounds. The Septuagint and the Vulgate render the Hebrew sounds *s*, *š*, *ś*, *š* as *s* and *z* as *z*. On the other hand, Luther gives *š* as *z* (that is /ts/) and the other four (*z*, *s*, *ś* and *š*) as *s*. Glück follows this practice (1-4), showing exceptions at the same places as Luther (5-7):

GB	hebr.	LXX	V	L1545	
(1) Seba	səbā'	Σαβα	Saba	Seba	Gen 10:7
(2) Seebus	šəbā'	Σαβεε	Seba	Seba	2Sam 20:1
(3) ʒuriēls	šûrî'ēl	Σουριηλ	Surihel	Zuriel	Num 3:35
(4) <i>Sabuds</i>	<i>zābûd</i>	Ζαβουθ	<i>Zabud</i>	<i>Sabud</i>	2King 4:5
(5) Scheba	šəbā'	Σαβα	Saba	Scheba	Gen 10:7
(6) <i>ʒedeūra</i> [Gen]	<i>šədə'ûr</i>	Σεδιουρ	<i>Sedeur</i>	<i>Zedeur</i>	Num 1:5
(7) <i>ʒakura</i> [Gen]	<i>zakkûr</i>	Ζακχουρ	<i>Zecchur</i>	<i>Zacur</i>	Num 13:4

Further evidence include the quality of vowels (8) and consonants (9) as well as segmentation (10):

(8) Aaliba	'ohôlîbâ	Οολιβα	Ooliba	Ahaliba	Ez 23:4
(9) <i>Gers</i>	'ēr	Ηρ	<i>Her</i>	<i>Ger</i>	Gen 38:3
(10) Jti/Kazini [Akk]	'ittâ qāšîn	Κατασεμ	Etthacasin	Jtha / Kazin	Jos 19:13

After Luther's translation has been established as the primary source of adaption of the names, the principles of phonological adaptation can be described. Based thereupon is a quantitative analysis of the morphological integration of masculine names into the Latv. *a*-, *ja*- or *u*-class and its dependence of the word-final sound.

Reference

Skulte, Ilva. 1999. *Personu Vārdi Bībeles Tulkojumos Latviešu Valodā*. Dissertation. Rīga: Latvijas Universitāte.

Lietuviškas ir latviškas „rotininkavimas“: sąsajos, panašumai ir skirtumai

1. Rytų aukštaičių anykštėnų ir kupiškėnų „rotininkavimas“ arba kirčiuoto negalūninio **a* virtimas siauresniu *ɔ* ar *ɑ* tipo garsu nėra tik tradicinių lietuviškų patarmių bruožas – tai yra ir viena iš skiriamųjų ypatybių, būdingų Latvijos rytuose esančios aukštaičių tarmei (*augšzemnieku dialekts*) su sėliškaja ir latgališkaja patarmėmis (*sėliskās, latgaliskās izloksnes*). Lietuviško ir latviško „rotininkavimo“ plotai (plg. LKA 1982, 1 žem. ir LVDA 2013, 10. karte) sudaro vieną arealą – kupiškėnai šiaurėje 30 kilometrų linija tarp Virškupėnų⁶⁰ ir Suvainišķio⁸⁵ punktų liečiasi su Mėmelės³⁶⁴, Neretos³⁶⁵ ir Rito^{S366} šnektomis, kurios, beje, patenka labiausiai į pietvakarius nutolusių latvių aukštaičių šnektų pakraštį.

2. Šias lietuvių ir latvių patarmes sieja ne tik teritorinis, bet ir sisteminis fonetinės raidos bendrumas, pavyzdžiui: a) senovinį **ā* (jei neatsižvelgtume į „žadininkuojantį“ anykštėnų pakraštį) abipus atliepia silpniau ar stipriau susiaurėjęs *ā, ȃ* ar *ō* variantas (plg. LKA 1982, 35 žem. ir LVDA 2013, 16 žem.); b) atvirieji **e, *ē* pozicijoje prieš skiemenį su užpakalinės eilės balsiais vėlesnių procesų metu pavirtę į *a, ā* (beveik visi latvių aukštaičiai „dadininkuoja“, plg. LKA 1982, 12, 27 žem. ir LVDA 2013, 18, 19 žem.); c) įsidėmėtina, kad balsių ilginimo, kuris latvių pusėje šiaip jau yra neįprastas reiškinys, židiniai plyti būtent šiauriau kupiškėnų: link Dauguvos yra nutįsęs kompaktiškas sėliškųjų šnektų pusiasalis, kuriame, panašiai kaip rytų aukštaičių pusėje, dėl kirčio pailginami trumpieji balsiai (pvz., LVDA 2013, 6., 55 žem.; Poiša 1985, 8–9); apskritai sėliškoji latvių aukštaičių patarmė prozodiniais variantais labiausiai artima rytinėms rytų aukštaičių patarmėms.

3. „Rotininkavimui“ ir su juo susijusiems reiškiniams aiškinti svarbūs yra kai kurie požymiai, minėtus arealus ne tik vienijantys, bet ir skiriantys: a) kirčiuotos pozicijos susiaurėję latviško *a* atitikmenys ilginami tik sėliškame (rytiniame) plote; latgališkųjų šnektų (vakarinėje) pusėje **a > o* išlieka trumpas. Pokirtinėje pozicijoje toks trumpas *o* paplitęs jau visame latvių aukštaičių plote, išskyrus šiaurinius pakraščius. Tai skatina manyti, kad **a* siaurėjimas nebūtinai gali būti tiesiogiai susijęs su poziciniu balsio ilginimu; b) rytų baltų tarmėse dėl skirtingų fonologinių sistemų raidos procesų senovinio *ā* siaurėjimo (*ā > ȃ > ō > uo*) kryptys buvo skirtingos: lietuvių tarmėse slinko iš vakarų ir pietų, latvių – iš rytų. Abi bangos (galbūt ne vienu metu) susitiko plote, kuriam jau buvo būdingas ankstyvas pozicinis balsių ilginimas, latvių pusėje ši banga nuslopo, lietuvių – nusilpo. c) latvių „rotininkų“ fonologinė sistema nuėjusi ilgesnį raidos kelią – ne tik žemutinio, bet ir visų pakilimų latvių aukštaičių fonemos patyrusios diachroninių pokyčių.

4. Gana įtikinamas atrodytų Z. Zinkevičiaus aiškinimas: „„Rotininkavimo“ ploto konfigūracija – puslankiu nusidriekusi juosta, iš vakarų ir pietų atskirianti plotą, kuriame iki šių dienų išliko visai arba bemaž visai nesusiaurėjęs pralietuvių $*ā$ (= bendrinės kalbos o) – verčia šio reiškinių neatsieti nuo $*ā$ siaurėjimo proceso. Matyt, iš vakarų ir pietvakarių atslinkusi $*ā$ siaurinimo banga šiame ruože su kirčiu pailgėjusiu trumpuoju a , kuris taip pat čia ėmė siaurėti. [...] suprantama, kodėl vakarinė „rotininkavimo“ juostos riba yra griežta, staigi, o rytinė pasižymi laipsnišku perėjimu ir negi nelengvai apčiuopiama“ (Zinkevičius 1975, 82; 1987, 264). Iš tiesų, ir latvių pusėje esama tokio ($ɔ - ā$) perėjimo tarp aukštaitiškų ir vidurio tarmės (*vidus dialekts*). Tačiau esama esminio skirtumo – aiškiai susiaurėjusio latviško $*a$ reflekso (tiek pailginto, tiek trumpo o) arealas visiškai sutampa su milžinišku atitinkamai susiaurėjusio $*ā$ reflekso (, $ō$ ar uo) arealu. Lietuvos pusėje nei vakarų ar pietų aukštaičių ($*ā > uo$), nei žemaičių ($*ā > uo$) plotuose „nerotinikuojama“. Be to, esama nurodytai $*a$ ir $*ā$ kokybinei sąveikai prieštaraujančių sąlygų, pavyzdžiui, anykštėnų šiaurės rytų pusiasalyje ties Verksnionimis₂₀₈ išlikęs kirčiuotas senovinis $ā$, tačiau kirčiuotas trumpasis balsis vis tiek susiaurėjęs ($*a > ɔ$.) (Markevičienė 2011, 308).

5. Kas gi iš tiesų yra ta staigioji vakarinė „rotininkų“ riba, kuri su daugybe kitų (pirmiausia, su prozodija susijusių) izofonių skiria labai nevienodas fonologines sistemas turinčias patarmės dalis? Apibendrinus visas aplinkybes, galima pateikti ir kitokią lietuvišką reiškinių interpretaciją: $*ā$ siaurinimo banga, plitusi vakarų ir pietų plote esant dėl kirčio dar nepailgėjusiam $*a$, susidūrė su rytų aukštaičių plotu, kuriame šio balsio refleksai dėl kirčio jau buvo pailgėję. Aptartina viena iš tikimybių, kad šio rytų aukštaičių ploto vakariniuose pakraščiuose $*a$ atitikmenys dar prieš pailgėjimą jau buvo susiaurėję iki $*o$ (šiaurinėje pusėje) ar iki siauresnio varianto $*uo$ (pietinėje pusėje).

Sangražīņu veiksmažodžiu būtojo laiko veikiamuju dalyviu paradigmos raida XIX a. latviu rašomojoje kalboje

Norminēse dabartinēs latviu kalbos gramatikosē pateikiama defektinē sangražīņu veiksmažodžiu būtojo laiko veikiamuju dalyviu paradigma, kurioje trūksta abieju giminiu ir skaičiu datyvo ir lokatyvo formu. Tačiau šnekamojoje kalboje ir raštuose pasitaiko ir nenorminiu formu su galūne *-ušamies*, pvz., *sapulcējušamies*, kuri vartojama ne tik kompensuojant sg./pl. dat./instr. formu stoka, pvz., *daļa no pārējām darbojušamies* (dat. pl.) *personām*, bet ir vietoj kitu, gramatikosē minimu formu, pvz., *esošās, t.i., tagad darbojušamies* (nom. pl., o ne – *darbojušās* ar *darbojošās*) *attīrīšanas ietaises; saskaņā ar pastāvīgi darbojušamies* (acc. sg., o ne – *darbojušos*) *līgumu*.

XVIII–XIX a. pradžios gramatikosē šiem dalyviem postuluojuamos tik atskiros masc. ir fem. nom. sg. formas, pvz., m. *cēlies*, f. *cēlusies*, bei bendra nom. pl. forma *cēlušies* abieju giminiu reikšme. Pirmā kartā atskirā nom. pl. f. formā *cēlušās* gramatikoje mini tik H. Hesselberg'as (1843). O G. Baar'o straipsnyje (1847) konstruojuama net pilna šiu dalyviu paradigma. Tačiau tiek amžininkai, tiek vēlesni tyrējai labai abejuja jos tikroviškumu.

Reali XIX a. pirmosios pusēs rašomosios kalbos situacija faktiškai atitinka gramatiku aprašus – vartojamos tik nom. sg. ir pl. formas. Tačiau amžiaus viduryje fiksuojamos ir formas su galūne *-ušos* keliu linksniu reikšme, pvz., *prezējušchohs* (gen. pl.) *wihru bija 104,012, un prezējušchohs* (gen. pl.) *šēewu 68,293* (Pēterburgas Avīzes, 1864, nr. 10), *kad graudus pahrdohd jeb tohs no graudeem zehlušchohs* (acc. pl.) *šuhdus nekrahj* (Pēterburgas Avīzes, 1864, nr. 38), *Pahwests arri to šapulzejuschohs* (acc. sg.) *ļauschu-pulku šwehtija* (Mājas Viesis, 1869, nr. 14).

O XIX a. aštuntame dešimtmetyje atsiranda ir formas su galūne *-ušamies*, pvz., *katram agri zehlušchamees* (Latviešu Avīzes, 1871, nr. 43), *ar praktišku semkopibu buht darbojušchamees* (Baltijas Zemkopis, 1876, nr. 33), *drušku apskatijušchamees man bij lihds ar ziteem us Deewa namu jadohdahs* (Mājas Viesis, 1877, nr. 39). Šiu formu kiekis padaugēja devintame, o ypač dešimtame dešimtmetyje.

Pranešime plačiau bus nagrinējama sangražīņu veiksmažodžiu būtojo laiko veikiamuju dalyviu paradigmos raida XIX a. latviu rašomojoje kalboje.

The infinitive in Baltic and Balto-Slavic

In this paper I will present a new approach to the Baltic and Balto-Slavic infinitive system. It will be argued that the traditional view (which, in essence, derives the Slavic infinitive *-ti* from PIE loc. sg. **-tēi* and projects all Baltic infinitive endings back into Balto-Slavic) is for several reasons problematic. Balto-Slavic possessed just one infinitive (OCS *-ti*, Lith. *-ti* < Bl.-Sl. **-tī* < PIE dat. sg. **-teĵ-eĵ*, as per Hill, *IJDL* 13 [2016] 214-222) and a supine (OCS *-tъ*, Lith. *-tu* < Bl.-Sl. **-tun* < PIE acc. sg. **-tum*). All other infinitive endings of Baltic (OPr. *-twei*, Lith. dial. *-tie*, Latv. refl. *-tiê-s*) were an exclusive creation of this branch. The reasons for the expansion of the infinitive in Baltic will also be discussed.

Yoko Yamazaki

Stockholm University (post-doc)

University of Zurich

A preliminary investigation on the “medial-intransitive” *ē*-preterits in Baltic

There are two preterit-stem formations in Baltic: *ā*-preterit and *ē*-preterit. It has been noted that the distribution of the *ā*-preterit and *ē*-preterit is in many cases conditioned by the transitivity (cf. Endzelīns 1923: 567, 667, Stang 1966: 377). The *ā*-preterits are often formed by the intransitive verbs, while the *ē*-preterits by the transitive verbs. This contrast is observed clearly in the pairs of active transitive and anticausative verbs, such as *maũkti, -ia, -é* ‘to pull off’ ~ *mũkti, muñka, mũko* ‘to fall out’; *kélti, kēlia, kélé* ‘to lift, raise’ ~ *kilti, kỹla / kilsta, kilo* ‘to rise’ (for the historical background of such pairs, see Villanueva Svensson 2011: 43ff.). A certain type of verbs among others, i.e., the “medial-intransitive” verbs like Lith. *miné* ‘remembered’, Lith. *mìrė*, Latv. *miru(e)* ‘died’ (for “medial-intransitive”, I refer to the usage of the term in Stang (1942: 63 and passim)), however, constitute important counterexamples against this tendency.

On the historical background of the *ē*-preterit, Larsson (2010: 71ff.) and Villanueva Svensson (2005: 239ff.) advocate the hypothesis that the preterit suffix **-ē-* should be the result of a contraction of **-iyā-*, where the suffix is analyzed as the regular *ā*-preterit suffix added to a stem ending in **-i-*. Villanueva Svensson (id.) further proposes that the element **-i-* in **-iyā-* was introduced analogically from the present stem in *-ia* that are paired to the *ē*-preterit stem, as in the case of pret. *běré* < **bēr-iyā* to pres. *bēria* ‘to carry’. This is certainly applicable to many cases of the active transitive verbs paired to the anticausatives mentioned above, because such active transitive verbs often take *ia*-presents. However, it would not account for the *ē*-stem of the medial-intransitive *ē*-preterits, because their present forms are often not in the *ia*-stem, cf. *gułti, gùla / gũla, gùlė / gùlo* ‘to lie down,’ etc.

Some pieces of comparative evidence (e.g., Ved. *mányate*, aor. *ámṛta* for Lith. *miñti*; Ved. *mṛyáte*, aor. *ámṛta* for *miṛti*; TochAB (cl. III) *kul-* ‘to slacken’, Gk. aor. mid. βλήτο for Lith. *gułti*) or the semantics (e.g., *miṛti* ‘to die’; *tàpti* ‘to become’) suggest that the medial-intransitive *ē*-preterits may have developed from the middle voice of the root-aorists in the parent language. This talk will investigate how they would morphologically and phonologically have developed to the *ē*-preterits in Proto-Baltic.

Bibliography

Endzelīns, Jānis. 1923. *Lettische Grammatik*. Carl Winter, Heidelberg.

Larsson, Jenny H. 2010. *Studies in Baltic word formation* (2nd edition). Ph.D. thesis, University of Copenhagen, Copenhagen.

- Stang, Christian S. 1942. *Das slavische und baltische Verbum*. Jakob Dybwad, Oslo.
- Stang, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Villanueva Svensson, Miguel. 2005. "The Baltic *ē*-preterit revisited" *Baltistica*, VI(priedas), 239– 252.
- Villanueva Svensson, Miguel. 2011. "Anticausative-inchoative verbs in the northern Indo-European languages." *Historische Sprachforschung*, 124, 33–58.

Jokūbo Brodovskio žodyno įtaka Kristijono Gotlybo Milkaus žodynui (1800)

Kristijonas Gotlybas Milkus savo žodyno pratarmėje yra paminėjęs, kad be Pilypo Ruigio žodyno (1747) rėmėsi rankraštiniu Jokūbo Brodovskio žodynu (apie 1740). Šį žodyną Milkus laikė svarbiausiu ir pagrindiniu savo papildymų šaltiniu, kritikavo dėl ne visada tiksliai nurodomų žodžių reikšmių bei gramatinių formų, kai kurių nereikalingų ir nevartotinų dalykų. Be to, rankraštiniame žodyne jis pasigedo daug žinomų, grynai lietuviškų žodžių iš visų kalbos vartojimo sričių. Labiausiai Milkui rūpėjo į savo žodyną perkelti kuo daugiau Brodovskio žodyno patarlių, kadangi jose esą atsiskleidžia kalbos dvasia, taip pat reikalingiausių posakių. Tačiau Brodovskio žodyno pėdsakų Milkaus žodyne esama ne tik frazeologijos dalyje, bet ir žodyno antraštyne bei straipsniuose. Šio pranešimo tikslas yra plačiau panagrinėti Brodovskio žodyno įtaką Milkaus žodynui ir nustatyti, kokio masto ši įtaka buvo. Tai padaryti šiuo metu iš dalies įmanoma nustatčius genetinius Milkaus žodyno sluoksnius: straipsnius, perimtus iš Pilypo Ruigio žodyno, leksiką, patekusią į Milkaus žodyną iš vadinamosios Quandto Biblijos (1735), taip pat paties Milkaus iš tarmių surinktus žodžius ir kolokacijas. Tekstologinę analizę apsunkina tai, kad Jokūbo Brodovskio žodyno lietuvių–vokiečių kalbų dalis nėra išlikusi. Apie jos leksikografinį metodą galima šiek tiek spręsti iš Augusto Šleicherio pastabų. Kiti neišlikusios žodyno dalies straipsniai rekonstruoti remiantis arba Brodovskio žodyno vokiečių–lietuvių kalbų dalimi, arba antriniais šaltiniais. Lyginamoji analizė atlikta rengiant spaudai kritinį Milkaus žodyno leidimą. Žodyną kritiniai leidimai svarbūs tiek leksikografijos, tiek apskritai kalbotyros istorijai.

Atramos santykių raiška lietuvių, latvių ir estų kalbose

Erdvės sceną sudaro du objektai: lokalizuojamasis objektas arba *figūra* ir orientyras, kurio atžvilgiu nusakoma figūros vieta, arba *fonas*. Figūros ir fono ryšys erdvėje gali būti įvairus: talpyklos, atramos, artumo ir kt. Minėtieji erdvės santykiai nėra vienalyčiai, nes apima platų erdvės situacijų spektrą. Pavyzdžiui, atramos kategoriją galima iliustruoti šiomis skirtingomis figūros ir fono konfigūracijomis, plg.: *puodukas ant stalo* (horizontali atrama), *pleistras ant kojos* (prilipimas), *paveikslas ant sienos* (kabėjimas), *paveikslukas ant puodelio* (suliejimas), *siūlas ant ritės* (apjuosimas su sąlyčiu) ir t.t. Geriausiai atramos kategoriją reprezentuoja horizontali atrama: figūra ir fonas yra vertikaloje ašyje, o figūra yra atskiras objektas, padėtas ant stabilaus fono. Lyginant su horizontalia atrama, kitose atramos subkategorijose kinta figūros ir fono išdėstymas (horizontalus / vertikalus / nerelevantiškas), atstumas (kabėjimo atveju jis gali būti įvairus), sąlyčio tipas (apjuosimo atveju – ištęstos figūros sąlytis su fonu), figūros autonomija fono atžvilgiu. Eksperimentiniai gretinamieji ir tipologiniai tyrimai rodo, kad šių atramos subkategorijų raiška įvairiose kalbose skiriasi (Feist 2000, Levinson ir Wilkins 2006, Gentner ir Bowerman 2009, Landau et al. 2017).

Šiame pranešime siekiama parodyti atramos santykių heterogeniškumą analizuojant keturių atramos kategorijų (horizontalios atramos, prilipimo, kabėjimo ir apjuosimo su sąlyčiu) raišką lietuvių, latvių ir estų kalbose. Tiriamųjų kalbų duomenys yra gauti atlikus eksperimentą (produkcijos užduotį) su 60 kiekvienos kalbos atstovų. Rezultatai rodo, kad baltų kalbose atrama konceptualizuojama ir reiškiamą skirtingai, o latvių kalba raiškos priemonių pasirinkimu yra daug artimesnė estų kalbai.

Literatūra

Feist, Michelle I. 2000, On in and on: An investigation into the linguistic encoding of spatial scenes, Northwestern University, Evanston.

Gentner, Dedre & Melissa Bowerman 2009, Why some spatial semantic categories are harder to learn than others: The Typological Prevalence hypothesis, in Jiansheng Guo, Elena Lieven, Nancy Budwig, Susan M. Ervin-Tripp, Keiko Nakamura & Şeyda Özçalışkan (eds.), *Crosslinguistic approaches to the psychology of language: Research in the tradition of Dan Isaac Slobin*, New York: Psychology Press, 465–480.

Landau, Barbara, Kristen Johannes, Dimitrios Skordos & Anna Papafragou 2017, Containment and support: Core and complexity in spatial language learning, *Cognitive science* 41(S4), 748–779. Available at: <https://doi.org/10.1111/cogs.12389>

Levinson, Stephen C. & David P. Wilkins 2006, *Grammars of space*, Cambridge: Cambridge University Press.